

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Pojetí dobra a zla v luriánské kabale

Concept of good and evil in Lurianic Kabbalah

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Markéta Holubová, Th.D.

Autor:

Dominika Mertová

Praha 2021

Poděkování

Velmi děkuji své učitelce doc. ThDr. Markétě Holubové Th.D. za odborné vedení, rady a pomoc při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat svému muži, který mi po celou dobu mého studia stál trpělivě po boku.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Pojetí dobra a zla v luriánské kabale“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15.7.2021

Dominika Mertová

Anotace

V této práci se zabývám pojetím dobra a zla v luriánské kabale, otázkami po jejich vzniku, podstatě a působnosti v našem světě. Popisuji zde proudy, ze kterých luriánská kabala v této souvislosti čerpá a na které bezprostředně navazuje. Zmiňuji zde hlavní představitele luriánské kabaly a jejich rozdíly v pojetí nauk Jicchaka Lurii. V závěru se pak věnuji vlivu těchto nauk na další myslitele a jejich dopad na židovskou mystiku, které můžeme pozorovat až do současnosti.

Klíčová slova

Luriánská kabala, Jicchak Luria, židovská mystika, dobro, zlo

Annotation

In this work I deal with the concept of good and evil in Lurianic Kabbalah, questions about their origin, nature and scope in our world. I describe the currents from which Lurianic Kabbalah draws in this context and which it immediately follows. I mention the main representatives of the Lurianic Kabbalah and their differences in the concept of the teachings of Yitzhak Luria. I also focus on the influence of these teachings on other thinkers and their impact on Jewish mysticism, which we can observe to the present times.

Keywords

Lurianic Kabbalah, Yitzhak Luria, Jewish mysticism, good, evil

OBSAH

Seznam použitých zkratek.....	6
Úvod.....	8
1. Sefer Bahir.....	9
1.1 Jacob ha-Kohen.....	12
2. Sefer Zohar.....	14
3. Jicchak Luria a jeho nauka.....	17
3.1 Život.....	19
3.2 Praxe.....	21
3.3 Teorie	22
3.3.1 Cimcum.....	22
3.3.2 Švirat ha-kelim.....	24
3.3.3 Tikun.....	25
3.4 Význam Jicchaka Lurii.....	27
4. Démonická říše	33
5. Žáci Jicchaka Lurii	35
5.1 Chajim Vital- život	35
5.2 Chajim Vital- nauka	36
5.3 Josef ibn Tabul- život	37
5.4 Josef ibn Tabul- nauka	38
5.5 Jisra'el Sarug- život	39
5.6 Jisra'el Sarug- nauka	40
Závěr	42
Seznam použitých pramenů a literatury	46

Seznam použitých zkratk

apod.:	a podobně
atd.:	a tak dále
atp.:	a tak podobně
eds.	editor
hebr.:	hebrejsky
chap.	chapter
kap.:	kapitola
např.:	například
ods.	odstavec
op. cit.:	opakovaná citace
p.:	page
s.:	strana
srov.:	srovnej
stol.:	století
vol.:	volume
vyd.:	vydání

Zkratky označení biblických knih korespondují se zkratkami používanými v Českém ekumenickém překladu Bible.

FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos. - FINE, Lawrence. Physician of the Soul, Healer of the Cosmos: Isaac Luria and his Kabbalistic Fellowship (Stanford Studies in Jewish History and Culture) (1st ed.). Stanford University Press. ISBN 0-8047-3825-4.

KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala. - KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala. Praha: Volvox Globator, 1998. Alef (Volvox Globator). ISBN 80-7207-100-9.

MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash. - MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash: myth, history and the interpretation of Scripture in Lurianic Kabbala. Bloomington: Indiana University Press, 2008. ISBN 978-0-253-35088-6.

Sefer Bahir. - Sefer HaBahir. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Sefer_HaBahir?lang=bi

Sefer Zohar - Zohar. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: <https://www.sefaria.org/Zohar.1.1a?lang=bi>

Sha'ar ha-Gilgulim - Sha'ar HaGilgulim 1. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Sh'a'ar_HaGilgulim.1?lang=bi

SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah. - SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah. New York: New American library, 1978. ISBN 0-452-00791-7.

SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství. - SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly. Praha: Malvern, 2011. ISBN 978-80-86702-97-1.

SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly. - SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-52-0.

Úvod

Dobro a zlo jsou pojmy, kterým se lidé věnují odnepaměti. Již ve starověku lidé často připisovali existenci dobra a zla bohům,¹ jejichž přízeň se pak snažili získat stavěním svatyní, nošením obětí a dalším uctíváním. Postupem času lidé opouštěli své mytické představy o fungování světa a začali si klást otázky, které vedly ke vzniku řady hypotéz o tom, co dobro a zlo je, jak se v našem světě projevují, a jak se s nimi může člověk vypořádat. Ať už byly tyto hypotézy v duchu nějakého náboženství nebo ryze sekulární, vždy vedly ke snaze pochopit dobro a zlo jako fenomény, se kterými se setkává každý člověk prakticky denně, a je tedy nutné jim věnovat dostatek pozornosti, podobně jako například otázce po smyslu života. Řada filozofů a teologů tomuto tématu věnovala alespoň část svého bádání.

V této bakalářské práci předkládám koncepcí týkající se dobra a zla, tak jak je chápe a rozvíjí luriánská kabala, jakožto součást židovské esoterní tradice. Věnuji se základním konceptům luriánské kabaly, životu a dílu Jicchaka Lurii, tedy zakladatele tohoto druhu židovské mystiky, jakožto životu a dílu některých jeho následovníků. Dále se snažím zachytit některé palčivé otázky vyplývající z oněch základních koncepcí (cimcum, rozbití nádob a tikun) a jejich myšlenkových konsekvencí. Myšlenky, se kterými přichází Jicchak Luria a které rozvíjejí jeho následovníci jsou součástí řetězce židovské tradice,² ale zároveň jsou některé jejich konsekvence nebo způsoby jejich vyjádření natolik radikální, že si zasluhují naši pozornost, bez ohledu na to, zda jsme součástí židovského společenství a nebo obecně příslušníky lidského rodu.

Jicchak Luria byl typem nesmírně vnímavého a charismatického učence, a jeho osobnost se určitým způsobem vtiskla do jeho nauk. Osobně se však především opírám o zdroje a literaturu z akademického prostředí a spolehlivé edice tradičních textů. Tím chci říci, že ponechávám stranou legendární aureolu Luriovy osobnosti. Nicméně jsem čerpala velkou část informací z cizojazyčné literatury i pramenů, včetně hebrejských a aramejských, což doufám, přispěje ke kvalitě této práce.

---

1 Obvykle se nejednalo přímo o bohy dobra nebo zla, ale bohy, kteří měli v kompetenci nějaký z jejich projevů, např. bůh války, chaosu, smrti a nebo naopak lásky, řádu, veselí atp.

2 Ačkoliv je mým cílem zabývat se pojetím dobra a zla v luriánské kabale, musím zde nastínit i proudy, které luriánské kabale předcházely a ze kterých luriánská kabala čerpá. Zároveň si uvědomuji, že můj pohled na takto komplexní téma bude z podstaty věci parciální.

1. Sefer Bahir

Jak jsem již psala výše, v mém zájmu je věnovat se konceptu, který představil Jicchak Luria, nicméně je ale nutné zmínit proudy, na které Luria bezprostředně navazuje a bez jejichž osvětlení by nebylo možné Luriovo učení pochopit. Jedním z hlavních pramenů, ze kterého Luria čerpal byla Sefer Zohar³, která přímo navazuje na Sefer Bahir⁴, proto považuji za nezbytné zmínit zde alespoň základy pojetí dobra a zla v Sefer Bahir. Jsem si vědoma, že Luria stejně jako ostatní navazuje na řetězec tradice, a mohla bych zde pojednávat o dalších dílech, které měly nepochybně vliv na Luriovo učení⁵, nicméně vzhledem k rozsahu a zaměření této práce se zde budu zabývat pouze těmito dvěma.

Sefer Bahir je poměrně krátké dílo, které je psané formou výroků a diskusí na různá témata. Je považováno za jedno z nejzákladnějších mystických děl vůbec, a to mimo jiné proto, že dává pevnější systém teorii o sefirách⁶, která byla představena v díle Sefer Jecira⁷. Zatímco v Sefer Jecira jsou sefiry chápány nejvíce jako moduly, které mají spojitost s čísly, resp. jedná se o čísla zastupující metafyzické kosmické principy či úrovně tvoření,⁸ v Sefer Bahir dostávají tato pračísla již podobu vlastností a jsou řazena do tzv. Sefirotického stromu⁹. Na rozdíl od dřívějších představ o hierarchii sefirot se zde stává hlavní trojice sefirot Keter, Chochma a Bina¹⁰, které stojí nad ostatními sefirami a zastávají tak hlavní úlohu v kosmogonii Sefer Bahir. Sefira Keter¹¹ stojí na úplném vrcholu Sefirotického stromu

---

3 Hebrejsky Kniha Záře, autorství je nejčastěji připisováno Šimonu bar Jochajovi a nebo Mošemu z Leonu

4 Hebrejsky Kniha Jasu, autor neznámý, ale vzhledem k různorodé povaze jednotlivých částí se předpokládá, že za vznikem knihy stojí několik autorů, přičemž jedním z nich by mohl být Nechunja ben Ha-Kana

5 Např. Sefer Jecira, Pirkei de Rabi Eliezer a další díla

6 Odvozeno z hebrejského slovesa počítat

7 Hebrejsky Kniha Formování, autor neznámý nicméně podle tradice je autorství připisováno Abrahámovi

8 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-52-0, s. 25.

9 Vzhledem k nejednotnosti celé Sefer Bahir se můžeme na některých místech setkat i s jiným pohledem na sefiry, a to jako na představitele postav Merkavy jako například Chajot, Ofanim atd, které nalezneme ve starších dílech. Tyto představy byly později odsunuty do pozadí a více se ujala představa sefirot v tom smyslu, který popisují výše.

10 Sefira Keter neboli Koruna, Chochma neboli Moudrost, Bina neboli Rozum.

11 V Sefer Bahir je místo názvu Keter výraz Da'at (Poznání), pravděpodobně jako odkaz na verše Ex 31,3 , Kr 7,14 atp., kde vystupují Moudrost, Rozum a Poznání, viz Sefer Bahir. - Sefer HaBahir. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Sefer_HaBahir?lang=bi, [cit.05-05-2021], §129.

a je to tedy první sefira, která je nejbližší Hospodinu, který je zde chápán jako Stvořitel, který je příliš vzdálen našemu světu a chápání. Ačkoliv je pochopitelně vše dílem Hospodina a vše je na Něm plně závislé, tak se Sefer Bahir nesnaží příliš popisovat samotného Boha a Jeho projevy právě proto, že je naší mysli tolik vzdálen, že ani naše neabstraktnější myšlenky by se mu nemohly přiblížit. Z tohoto důvodu se zde spíše řeší působení sefiry Keter, která jakožto první emanace Hospodina je Jeho obrazem, nicméně je to obraz, který již spadá do oboru Jsoucen, takže teoreticky je možné lidským rozumem tuto sefiru pojmout.¹² Na druhém stupni této hierarchie stojí proti sobě sefiry Chochma a Bina. Jsou to první určité sefiry, které reprezentují Boží vlastnosti a které si lze reálněji představit. Zatímco sefira Keter stojí jako koruna na vrcholu a člověk její smysl a spojení s Bohem dokáže velmi stěží pochopit, sefirot Chochma a Bina už mají konkrétnější formu a navíc tím, že stojí na stejné úrovni, vytvářejí první protiklad vůbec.¹³ V Sefer Bahir se sefira Chochma dokonce považuje za začátek nebo pramen tvoření,¹⁴ tedy sefira Keter je zde chápána jako sefira natolik spjatá s Hospodinem, že ji nelze od Něj naprosto oddělit, je možná dokonce i bez počátku, nestvořená a neoddělitelná od samotného Boha, jehož nejvyšší Korunu představuje.¹⁵ Tedy až Moudrost, která o sobě říká: „Hospodin mě vlastnil jako počátek své cesty, dříve než co konal odedávna.“¹⁶ stojí na počátku tvoření světa. Vedle Chochmy stojí sefira Bina, která je připodobňována ke kořenu Světového stromu. „Ze silné skály-prapůvodního skaliska první sefiry- vytryskl pramen, který otevřel král. Každé působení v rámci pleromatu, ... , začíná ustavičně z tohoto místa. Odtud je zavlažován samotný Světový strom, ... jehož kořen-třetí sefira-je odtud zavlažován.“¹⁷ Zde je popsána spojitost prvních tří sefirot, které takto společně stojí na počátku tvoření světa. Tedy Keter jako koruna, která je tak blízko Hospodinu, že je s Ním téměř totožná, Chochma coby pramen všeho stvořeného a Bina, která se také často připodobňuje k Matce světa.

---

12 Názory na to, do jaké míry lze tuto sefiru poznat, se liší, nicméně možnost alespoň nahlédnout nad sefiry Moudrost a Rozum zde je.

13 Tento protiklad zde zatím není až tolik zřetelný, nicméně v pozdějších proudech se tato dvojice sefirot dostane opravdového kontrastu, proto zde na tento jev již upozorňuji.

14 Tento motiv lze nalézt na více místech, např. Sefer Bahir §4, 15, 82 atd.

15 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-52-0, s. 88.

16 Př 8:22 bible.net.cz | bible online | český ekumenický překlad, bible kralická. bible.net.cz | bible online | český ekumenický překlad, bible kralická [online]. Dostupné z: <http://www.bible.net.cz/>, [cit.05-05-2021].

17 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly, s. 88-89.

Zbývajících sedm sefirot¹⁸ je považováno za děti Matky světa.¹⁹ Motiv čísla sedm zde jasně koresponduje se sedmi dny stvoření našeho světa, tedy těchto sedm spodních sefirot je již přímo spjato s naším hrubohmotným světem. Dále pak je člověk tvořen sedmi údy,²⁰ což znovu spojuje sedm dolních sefirot s naší hmotou a tedy i lidskou nedokonalostí včetně hříchu. Zde v této sféře spodních sefirot nalezneme i kořen zla. Podíváme-li se na sefirotický strom, uvidíme, že většina sefirot se nachází proti sobě, a je to právě toto párování, co je zásadní pro existenci toho, čemu říkáme zlo. Každá sefira má na své úrovni svůj protějšek, jehož kompetence stojí v opozici k dané sefiře. V případě ideálního stavu by mezi všemi sefirami panovala harmonie, a žádná z nich by neměla převahu nad jinou. Protože ale to, co je spojené s hmotou, není naprosto ideální, tak zde nepanuje harmonie, a různé vlastnosti Hospodina reprezentované sefirami přestanou tvořit jednotu a mohou se tak izolovaně projevit.²¹ Hlavní sefira, která je vztahována k existenci zla, je sefira Gevura, která se později častěji nazývá Din neboli Soud. Tato sefira stojí v opozici k sefiře Chesed tedy Milosti, tedy Boží milost zde stojí proti Božímu soudu. Dokud jsou obě tyto sefirot ve společné harmonii, tak i prvek Boží Přísnosti zde působí jako součást harmonického celku, a tedy nemá vlastní izolovanou samostatnost, jakmile ale dojde k osamostatnění některého z prvků, harmonie se naruší a dojde k osamostatnění Boží Přísnosti. Tato Přísnost se pak projeví ve své vlastní sefiře a nebo skrze poslední sefiru Malchut, jako zlo působící element.²² Z toho je patrné, že zlo jako takové zde nemá formu něčeho stvořeného, ba ani ničeho, co by mělo reálně existující základ, ale jedná se zde o disharmonii v souznění Božích vlastností. Tento motiv se v Bahir objevuje i na dalších místech, i když již v personifikované podobě. Jedná se zde o popis Satana coby představitele nebo původce zla. Satan zde není popisován jako samostatně stvořená nižší entita, ale jako součást samotného Hospodina, přesněji řečeno část Hospodina ležící na severu.²³ „Od severu se valí neštěstí na všechny obyvatele země“.²⁴ Tedy podobně jako u

---

18 Chesed neboli Milost, Gevura neboli Síla, Tiferet neboli Krása, Necach neboli Věčnost, Hod neboli Lesk, Jesod neboli Základ a Malchut neboli Království

19 Srov. SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly, s. 92-94.

20 Sefer Bahir, §55

21 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství. - SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly. Praha: Malvern, 2011. ISBN 978-80-86702-97-1, s.50.

22 Op. cit.

23 Sefer Bahir §109

24 Jr 1:14 a Sefer Bahir §§ 109 a 110

popisu působení zla v sefirotickém stromu, tak ani se zde nejedná o samostatnou entitu, která by měla vlastní pole působnosti, ale jedná se o část Hospodina, která získává svoji možnost projevení se pouze v případě, že byla narušena jednota a harmonie. „Co je Satan? To tě učí, že u Boha existuje vlastnost, jejíž jméno je zlé, a ta leží na Jeho severu. A co je to? Je to forma levé ruky...“²⁵ Zlo zde tedy není něco, co by bylo proti Hospodinu, nýbrž je to pouze jedna z Jeho vlastností. Tak jako je sefira Din považována za Boží soud, tak je zlo považováno za Boží oheň²⁶ nebo dokonce za Jeho ruku, tedy ani v jednom z těchto příkladů nejde o zlo jako takové, ale jen o izolaci jedné sféry božského bytí z posvátné jednoty.²⁷ Satan zde nemá žádnou moc, dokud je Strom Všehomíra spojen kořeny se Stromem poznání. Ve chvíli, kdy dojde k oddělení, Satanovi zůstane síla a dokáže tak působit,²⁸ znovu zde tedy máme motiv narušení harmonie, což zapříčinilo, že Boží soud, Boží oheň nebo levá ruka mají větší působnost než jejich protějšky. Toto porušení harmonie se v Bahir objevuje relativně často a později se k němu budou znovu vracet další učenci, kteří budou tuto myšlenku dále rozvíjet.

1.1 Jacob ha-Kohen

Dalším učencem, který se zabýval otázkou dobra a zla, byl Jacob ha-Kohen.²⁹ I on v tomto směru navazuje na díla svých předchůdců, a to zejména na Sefer Bahir a Ma'ase Merkava.³⁰ Stejně jako je tomu v Sefer Bahir, tak i zde nalezneme zmínky o sefirotickém stromu a procesu stvoření vůbec. Jacob ha-Kohen popisuje akt stvoření jako sled emanací, které vedly k vytvoření světů a duchovních bytostí v nich. Podobně jako v díle Ma'ase Merkava,³¹ je i zde popsána hierarchie oněch bytostí, včetně jejich kompetencí. V souvislosti s existencí zla je zde nutné uvést třetí emanaci-Pokání.³² Zatímco předešlé dvě

---

25 Sefer Bahir, §162

26 Sefer Bahir, §93

27 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s.56.

28 Sefer Bahir §161

29 Celým jménem Izák ben Jacob ha-Kohen, 1013-1103.

30 Hebr. Dílo vozu.

31 BÖNISCHOVÁ, Helena. Ma'ase merkava: starověká židovská mystika. Praha: P3K, 2012. ISBN 978-80-87186-74-9.

32 Předešlé i následující emanace zde vzhledem k rozsahu práce záměrně neuvádím.

emanace vycházející od Hospodina jsou ryze dobré, v této třetí dochází k rozdělení sil v okamžiku vytrysknutí síly, která tvoří svět nižší úrovně. Na jedné straně proces pokračuje, a vznikají tak další úrovně stvoření, podobně jak tomu bylo v Sefer Bahir. Na straně druhé se však z části této síly utvoří další svět. Tato odvrácená strana je paralelní k sefirotickému stromu, nicméně neobsahuje první tři sefirot, které jsou tak blízko Hospodinu, že je nelze napodobit. I tento paralelní svět obsahuje řadu bytostí, které jsou hierarchicky seřazené. Hlavním démonem je Samael a jeho ženský protějšek Lilit, kteří jsou ve svém světě obrazem Adama a Evy. Ze Samaela pak pramení síla všech dalších démonů, kteří působí ve světě jako trestající síla. Tedy ačkoliv zde má zlo své místo a reálnou existenci, tak i přes to se zde jedná o součást Božího stvoření. „...Působím pokoj a tvořím zlo, já Hospodin konám všechny tyto věci.“³³ Sice se může zdát, že síly zla stojí v opozici k Božímu Dobru, nicméně i tyto zlé síly vycházejí z Hospodina, a tedy i démonické entity jsou Hospodinu podřízeny, ačkoliv se v našem světě projevují jako žalobci³⁴ a vykonavatelé trestu.³⁵

---

33 Iz 45:7 biblenet.cz | bible online | český ekumenický překlad, bible kralická. biblenet.cz | bible online | český ekumenický překlad, bible kralická [online]. Dostupné z: <http://www.biblenet.cz/>

34 Jedna z hlavních kompetencí Samaela je žalobce hříšníků

35 Více na toto téma viz DAN, Joseph a Ronald C. KIENER. The Early Kabbalah. New York: Paulist Press, 1986. ISBN 0809103737, s. 165-181.

2. Sefer Zohar

Velmi významným dílem, které ovlivnilo Jicchaka Luriu je Sefer Zohar. Zohar je rozsáhlé dílo, které navazuje na kabalistickou tradici své doby.³⁶ Není v mém zájmu zabývat se zde autorstvím knihy Zohar, jelikož se této otázce věnovala řada autorů³⁷ a přesto není známá jednoznačná odpověď, a za druhé skutečnost, že se autorství celého Zoharu nesprávně připisuje Šimonu bar Jochajovi nijak nesnižuje hodnotu díla, ba naopak pseudoepigrafie, která byla v židovském písemnictví často používána, zde napomohla k vyburcování náboženské aktivity mnoha lidí.

Sefer Zohar přejímá učení o sefirách, ale více se zajímá o původ kosmu a jeho strukturu, než jak tomu bylo u starších děl.³⁸ Jak jsem naznačila výše, je zde více rozpracovaná představa o sefirách a jejich vzniku. „Pramen moře to je hodnota jedna. Z něj vychází Fontána...ta má hodnotu dvě. Poté Svatý, budiž veleben, učinil obrovskou nádobu. I naplnila se z vody, která prýští z Fontány. Tato nádoba nazývá se Moře a je nádobou třetí. Ona obrovská nádoba se rozdělila na Sedm toků. A hle: Pramen, Fontána, Moře a Sedm toků, těch je společně deset.³⁹ Takto je v Zoharu⁴⁰ popsán vznik deseti sefirot, které jsou zde chápány jako atributy Boží manifestace, které mají přímou souvislost s existencí zla. V předchozích konceptech zlo získává reálnost izolací jedné sféry Božského bytí a především činem člověka. V Sefer Zohar se však zlo chápe jako jsoucno, které má své vlastní bytí a předurčené místo, a jeho existence tak není závislá na lidském konání. Boží Přísnost, kterou reprezentuje sefira Din, je zde popisována jako oheň hněvu planoucí v Bohu, a je posvátnou kvalitou v rámci Božského celku. Dokud působí ve svazku všech sefirot, sama o sobě není zlá, ale přemírou tohoto ohně dochází k jeho osamostatňování, a již není mírněn ostatními silami, a působí tak ve stvoření jako zlo, kde

---

36 S největší pravděpodobností má Sefer Zohar více autorů z různých období, takže na tradici určité doby navazuje vždy autor určitého úseku Zoharu

37 Více k problematice autorství v díle SCHOLEM, G. Kabbalah. New York: New American library, 1978, ISBN 0-452-00791-7, s. 233-235.

38 SLÁDEK, Pavel. Malá encyklopedie rabínského judaismu. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4, s 245-247.

39 KOHOUT, Ivan, Textová a gramatická analýza vybraných pasáží knihy Zohar. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta Husitská teologická. Vedoucí práce Bedřich Nosek, s. 119.

40 Zohar Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online], Dostupné z: <https://www.sefaria.org/Zohar.1.1a?lang=bi> , [cit.05-05-2021] 2: 42a

již má své vlastní bytí. O osamostatňování jiných sefirot se v Zoharu nemluví, tedy není zde stanoven protipól k tomuto výronu Božího ohně, který by mohl působit jako neutralizující síla.

Pro Sefer Zohar je charakteristické, že chápe sefirotický strom jako živý organismus, o zlu se zde často mluví jako o produktu vylučování, jímž se organismus udržuje ve své původní struktuře.⁴¹ Tedy nejedná se o zlo etického charakteru, ale o již konkrétní formu, která má bytnou existenci. Boží Přísnost je také přirovnávána k posvátnému Zlatu, které se vytavilo v Božském ohni. Strusky tohoto tavení jsou pak skořepiny, ve kterých již nenalezneme posvátno, jako v onom Zlatě, ale pouze jiskry Božího ohně, které jen doutnají.⁴² Odvrácená strana⁴³ je zde tedy popisována jako odpadní látka, která vzniká působením Boží mohutnosti, a je tedy produktem Boží emanace, a tak tedy v sobě nese alespoň jiskru z Božího světla. Ačkoliv je odvrácená strana prezentována jako místo démonického světa,⁴⁴ je zde vidět, že se nejedná o úroveň, která by stála v opozici k sefirotickému stromu nebo k Bohu samotnému. Dokonce se můžeme dočíst, že odvrácená strana je Božím služebníkem, který je spjatý s přirozeným řádem věcí v materiálním světě, který koresponduje s rozkladem a zánikem. Spojitost Odvrácené strany s biologickým rozkladem ukazuje, že se jedná o nutný důsledek bytí, bez něhož by náš materiální svět nemohl fungovat. Mořská příšera Leviatan se sice na první pohled jeví jako oponent Hospodina, ale nakonec zachrání Izraelce před nepřáteli,⁴⁵ tedy to, čemu říkáme zlo, má ve světě své místo a úlohu.

Dalším důležitým tématem, které se v Sefer Zohar objevuje, je spojitost tohoto zla s člověkem. Zlo, jak zde bylo popsáno, tedy jako odpadní látka, která má v sobě pouze jiskry Božího světla, sama o sobě nemá démonickou plodnost, tu získává až z lidského hříchu. Prvotním hříchem Adam zlo nestvořil, ale dovolil mu, aby se na něj připoutalo. Tím, že vytvořil v lidském světě první rozpor proti Boží vůli, narušil tak rovnováhu, a dal tak možnost jednomu aspektu získat převahu nad jiným. Od té doby žije člověk ve světě

---

41 SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 56-57.

42 SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 57.

43 Někdy se též můžeme setkat s názvem Levá strana nebo Druhá strana, nicméně já jsem se rozhodla používat termín odvrácená strana, který nemá dualistický podtext.

44 Sefer Zohar 1:148 a-b

45 Více na toto téma: KOHOUT, Ivan, Textová a gramatická analýza vybraných pasáží knihy Zohar. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta Husitská teologická. Vedoucí práce Bedřich Nosek, s. 141-142.

protikladů, namísto Boží jednoty.⁴⁶ Odvrácená strana se tak snaží přimět člověka ke hříchu, což je asi nejvíce patrné v popisu Lilit, coby hlavní představitelky Odvrácené strany. Dokud žil člověk v jednotě s Bohem, tedy v Edenu, neměla Lilit nad člověkem žádnou moc. Jakmile ale Adam zhřešil, byla Lilit vyzvednuta z hlubin moře a vystavuje člověka pokušením.⁴⁷ Zohar vykresluje Lilit jako démona, který obchází svět snaží se svést muže. V případě, že uspěje, ho nemilosrdně zabije. Ze spojení Lilit a člověka vznikají další entity náležící do sféry Odvrácené strany, a tím tedy dochází k posílení démonického světa. Ačkoliv se opět může zdát, že je Lilit antagonistkou Boha, tak i ona je stále služebnicí Boží, jež byla stvořena Hospodinem jako vše ostatní. Ale zatímco sefirotický strom, a později i náš hrubohmotný svět, byl stvořen procesem emanací, jak bylo popsáno výše, tak vznik démonického světa je zde popsán jako šlahoun,⁴⁸ který vychází z přímého působení Boha, a odchyluje se od hlavního proudu Božích výronů. K tomuto vychýlení dochází v oblasti síly Izákovy záře⁴⁹, která je spjatá se sefirou Gevura, a tedy opět se zde opakuje myšlenka, že síly zla mají spojitost s Božím Soudem.⁵⁰

---

46 SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 59-60.

47 Více viz KOHOUT, Ivan, Textová a gramatická analýza vybraných pasáží knihy Zohar. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta Husitská teologická. Vedoucí práce Bedřich Nosek, s. 143.

48 Hebr. נְעִיצוֹ, lze též překládat jako výhonek nebo štěp.

49 Aramejsky דְּטִי הָרָא דִּיצַחֵק, v některých pramenech též jako Strach Izákův. Toto poukazuje na skutečnost, že ke každé sefiře je připisován jeden patriarcha.

50 Sefer Zohar 1: 19b

3. Jicchak Luria a jeho nauka

Než přikročím k popisu myšlenek samotného Jicchaka Lurii, považuji za nezbytné zmínit kontext doby, který má vliv na myšlení každého jedince. Zatímco bylo 14. století v oblasti kabaly velmi plodné,⁵¹ v 15. století se situace pro evropské Židy zhoršuje, což vyvrcholilo roku 1492 vyhnáním Židů ze Španělska a později i dalších zemí. Vyhnání Židů způsobilo velké změny v myšlení Židů, a tak i kabalistické proudy dostávají jiný směr. Jednou z hlavních změn bylo posílení mesianistických tendencí, které zde sice byly ještě před vyhnáním, ale nyní se dostávají do popředí,⁵² a to také vlivem skutečnosti, že se kabala zpřístupnila širšímu okruhu lidí.⁵³

Novým centrem učenců, a tedy i kabalistů, se stal Safed. Město Safed nebylo v prvním tisíciletí nijak významné, a to ani svojí rozlohou, ani velikostí židovské komunity v něm, a zmínky o počtu židovského obyvatelstva zde se často rozcházejí. Nicméně v druhém tisíciletí se počet Židů v Safedu rychle zvětšuje, a Safed se stává útočištěm pro řadu Židů z různých zemí celého světa. Na přelomu 15. a 16. stol. se již píše o několika tisících Židů žijících na území Safedu. Spolu se zvětšující se židovskou komunitou se zde objevují také i kabalisté, z nichž velmi významným průkopníkem na poli kabaly zde byl Josef Zaragozi. Ten byl nucen roku 1492 uprchnout ze Španělska a nakonec se stal vrchním rabíem v Safedu, kde založil akademii, ve které bylo možné studovat Talmud i kabalu.⁵⁴ Na počátku 16. stol. sem přichází řada Židů z Osmanské říše a o pár let později i z evropských zemí, odkud byli vyhnáni.⁵⁵ Všichni tito lidé s sebou přinášeli nové myšlenky, které se

---

51 Hlavním centrem kabalistických učenců byla v této době Gerona. Více na toto téma viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly, s. 236-305.

52 Mesianistické proudy zde byly po celá staletí např. v pietistických hnutích, a je tedy otázkou, do jaké míry mělo vyhnání Židů ze Španělska vliv na revitalizaci těchto proudů.

53 Dříve byla kabala vyhrazena pro členy úzkých kabalistických skupin. Více na toto téma viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 67-79.

54 Více na toto téma viz KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala. Praha: Volvox Globator, 1998. Alef (Volvox Globator). ISBN 80-7207-100-9, s. 159-160, s.159-160.

55 Více na toto téma viz FINE, Lawrence. Physician of the Soul, Healer of the Cosmos: Isaac Luria and his Kabbalistic Fellowship (Stanford Studies in Jewish History and Culture) (1st ed.). Stanford University Press. ISBN 0-8047-3825-4, p. 41-50.

spojily se staršími koncepty, a spojením starších tradic s novými myšlenkami vzniká nová éra židovské mystiky.⁵⁶

Jedním z významných učenců Safedu byl i učitel Jicchaka Lurii, Moše Cordovero.⁵⁷ Cordovero se pravděpodobně narodil přímo v Safedu,⁵⁸ kde se věnoval studiu talmudu a filozofie. Ve svých dvaceti letech měl vnuknutí, na jehož popud začal studovat kabalou u Šloma Alkabece.⁵⁹ Za jeden ze základních pilířů židovské mystiky považuje Sefer Zohar, jejíž myšlenky, spolu s dalšími kabalistickými koncepty, chce zorganizovat a systematizovat ve snaze obhájit kabalou jako legitimní systém stojící na logických základech. Samotný Zohar Cordovera dostatečně neuspokojil, protože často mluví v pouhých náznacích a postrádá jasnou strukturu. Ve svém rozsáhlém díle se snaží tyto nedostatky odstranit a vše zřetelně naformulovat. Velký přínos jeho práce spočívá v tom, že dokázal spojit hlavní principy vycházející ze Zohar s naukami předešlých kabalistických škol, a tím prokázal základní jednotu kabaly jako takové. Dokazuje tak, že systém kabaly má konsistentní filozofický základ. Často argumentoval proti filozofům, kteří nechtěli uznat autoritu kabaly. O těchto filozofech říkal, že se mohou jen domnívat, jaký je svět na metafyzické úrovni, zatímco kabalisté jsou schopni tuto úroveň spatřit.⁶⁰

Ve svém díle popisuje Boha jako transcendentní bytost, která je prvotní příčinou všeho, co jest. Samotný akt stvoření světa probíhá skrze Boží vůli pomocí dvou druhů Božího světla. Prvním je Jašar-světlo, které proudí od Hospodina směrem od Něj,⁶¹ druhým je Chozer, který se vrací zpět k Hospodinu.⁶² Obě tato Boží světla se podílejí na vzniku sefirotického stromu, a tím zde vyvstává otázka po podstatě samotných sefirot. Jestliže jsou sefirot tvořeny přímou působností Božího světla, jedná se o Boží substance nebo jen o kelim?⁶³ Podle Cordovera jsou sefirot nástroje, kterými se Bůh projevuje v našem světě, ale samy o sobě nemají žádnou působnost-tu získávají jedině Božím působením. Tedy

---

56 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 72-73.

57 1522-1570. Více o jeho životě a díle viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 401-405.

58 Některé zdroje uvádějí, že se narodil ve Španělsku a do Safedu se jeho rodina přestěhovala až později. Více na toto téma viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah p. 401.

59 1500-1576, safedský rabín, kabalista, autor Lecha Dodi. Srov. SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 73 a 401.

60 KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala, s. 157-165.

61 Hebr. slovo Jašar znamená přímý, přímočarý.

62 Hebr. slovo Chozer je participiem s významem vracející se.

63 Hebr. nádoby

jedná se o Boží atributy, ve kterých je obsažena Boží přítomnost, ale zároveň jsou sefirot produkty Jeho emanace, které spadají do oboru jsoucna jako vše ostatní, co je Bohem stvořené. Podobně, jak tomu bylo již v předchozích dílech, zde dochází k přiřazení Božích vlastností k jednotlivým sefirot, ale podle Cordovera dochází k jejich rozlišení až u sefiry Din, neboť cokoliv, co je příliš blízko Hospodina, nemůže existovat. Zatímco v předchozích dílech byla sefira Din částečně chápána negativně jako zdroj toho, čemu říkáme zlo, tak Cordovero považuje Boží Soud za nezbytnou podmínku pro záchranu veškerých bytostí, jelikož skrze tuto kárající sílu dochází k nápravě světa, a tím i k přiblížení se k Hospodinu. Tedy každá ze sefirot má svůj účel a všechny jsou nedílnou součástí celku, který je spolu s Hospodinem v harmonii. Samotný akt stvoření je podle Cordovera výsledkem Boží lásky a na rozdíl od Lurii chápe vše stvořené jako kontinuální jsoucno, které vzniklo skrze Boží vůli.⁶⁴ Celý jeho koncept je velmi optimistický, vše se děje přesně tak jak Hospodin zamýšlel a jediné, co může narušit harmonii, je lidské jednání.⁶⁵

3.1 Život

Jichcak Luria⁶⁶ se narodil roku 1534 v Jeruzalémě a již od útlého dětství se vyznačoval vysokou inteligencí a schopností se učit, a tak si velmi brzy osvojuje Talmud. Jeho otec zemřel, když byl Luria ještě dítě, a tak se odstěhoval se svoji matkou do Egypta ke svému bohatému strýci, s jehož dcerou se později oženil. V Egyptě začal brzy studovat u Davida ben Solomona ibn Abi Zimra⁶⁷ a jeho žáka Becalela ben Abrahama Aškenaziho.⁶⁸ Do svých sedmnácti let se plně věnoval studiu Talmudu, a dochovala se zmínka o tom, že v této době sepsal k Talmudu rozsáhlý komentář.⁶⁹ Ve svých sedmnácti letech získal kopii Sefer Zohar a začal se věnovat kabale. Jakmile si osvojil principy Sefer Zohar, nastalo u něj období, které strávil především meditacemi, a to nejprve spolu se svým učitelem rabi Becalelem a poté osamotě. Jeho meditace byly úzce spjaty se Sefer Zohar, přičemž často

---

64 SCHOLEM, Gershom. Kabbalah, p. 401-404.

65 op. cit.

66 Těž zvaný Ari, což znamená Lev.

67 1479-1573, vrchní rabín v Egyptě, ale též kabalista a autor Magen David, viz SCHOLEM, Gershom. Kabbalah, p. 420.

68 1520-1592, jeden z nejvýznamnějších rabínů své doby, autor Šitah Mekubecet-Všezahrnující systém.

69 KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala, s. 188.

meditoval nad konkrétní pasáží, dokud nenahlédl její nejhlubší význam. Toto období mělo velký význam pro jeho budoucí činnost, ve které je jasně patrná hluboká znalost Sefer Zohar.⁷⁰ I přes to, že se ponořil do studia kabaly, zůstal i nadále studentem rabiho Becalela a spolupracoval s ním na sepsání řady halachických spisů.⁷¹ Fakt, že se stal halachickým učencem pod záštitou rabiho Becalela, zaručil Luriově legitimitu při prosazování jeho pozdějších kabalistických tezí. Posledních šest let svého života v Egyptě⁷² strávil Luria na ostrově Jacirat al-Rawda, který patřil jeho strýci a zároveň tchánovi, kde se kromě meditací věnoval studiu kabalistických spisů. Jednalo se, kromě výše zmíněné Sefer Zohar, o spisy různých kabalistů, mezi nimiž byly i spisy Mošeho Cordovera. Nicméně vedle tohoto se stále dokázal věnovat též obchodním činnostem. Podle několika zdrojů obchodoval Luria s různými komoditami, jako například s pepřem a vínem. Díky své dobré finanční situaci si mohl dovolit investovat větší sumy do svého podnikání, a navazoval tak obchodní styky nejen v místě svého pobytu, tedy v Káhiře, ale také v Alexandrii, Turecku i Itálii.⁷³

Na začátku roku 1570⁷⁴ se Luria se svojí rodinou přestěhoval do Safedu,⁷⁵ kde se i nadále věnoval své obchodní činnosti. Safed byl v této době již významným kabalistickým centrem, kde byl hlavní postavou židovské mystiky Moše Cordovero, který zde měl skupinu žáků. Luria se brzy stává jedním z nich, avšak Cordovero roku 1570 umírá. Legenda praví, že na jeho pohřbu uviděl Luria ohnivý sloup, který poukazoval na to, že se má Luria postavit do čela safedské školy.⁷⁶ Záhy se kolem něj utvořila skupina žáků, které Luria učil svojí nauku. Právě jeho žáci později sepsali jeho učení, jelikož sám Luria své teorie nese-psal.

---

70 KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s.188-190.

71 Fine, Lawrence. *Physician of the Soul, Healer of the Cosmos*, p.37-38.

72 Jiné zdroje uvádějí pouze dva roky. Srov. KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s.189.

73 Fine, Lawrence. *Physician of the Soul, Healer of the Cosmos*, p.32-34.

74 Jiné zdroje uvádějí, že se mohlo jednat již o rok 1569, viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p.421.

75 Podle legendy tak učinil na popud proroka Eliáše, který k němu přišel po zmíněných letech, které strávil osamotě na ostrově. Viz KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s.189.

76 op. cit.

3.2 Praxe

Než přikročím k popisu Luriova teoretického učení, považuji za vhodné, nastínit i jeho učení praktické. Jedním ze základních pilířů jeho praxe jsou kavanot.⁷⁷ Tuto techniku používali již dřívější kabalisté, kteří jí většinou aplikovali na Sefer Zohar, ale Luria ji rozpracoval hlouběji a odhaloval s její pomocí význam těch částí, kde Zohar pouze naznačuje. Tato meditační technika je často spojována s rituálními úkony, např. připevňováním tfilin, ponořováním do mikve nebo každodenními modlitbami. Základním předpokladem kavanot je, že každé slovo má kabalistický význam, a skrze soustředění se na tento význam může člověk nahlédnout do vyšších světů. S jednotlivými slovy se pracuje systémem gematrií, kde má každé písmeno hebrejské abecedy přiřazenou numerickou hodnotu. Součty hodnot písmen v daném slově pak poukazují na významovou paralelu k jinému slovu o stejné numerické hodnotě. Tento systém je nejvíce vztahován k různým podobám Božího jména.⁷⁸ S tímto přímo souvisí technika jichudim,⁷⁹ která je založena na manipulaci s písmeny Božích jmen, sjednocování Božích jmen a jejich vokalizaci různými samohláskovými znaménky. Zatímco předchozí metoda je spojená s praktickou činností, ať už se jedná o akt náboženské praxe a nebo alespoň recitaci modliteb, jichudim je technika na čistě mentální úrovni, kdy člověk nejprve musí vyprázdnit svoji mysl a poté imaginovat jednotlivá písmena Božích jmen. Luria učil své žáky, že Boží jména jsou odrazem duchovních sil, a ty mají své protějšky v lidské mysli, a proto považoval jichudim za nejúčinnější způsob, jak dosáhnout osvícení. Často chodil se svými žáky po Safedu, kde vyhledával hroby učenců. Ti z jeho žáků, kteří byli podle Lurii již na dostatečné úrovni, zasvětil do rituálu, kde pomocí jichudim došlo ke spojení nefeš člověka s nefeš daného učence, u jehož hrobu se tento rituál praktikoval. To umožňuje člověku dosáhnout vyšších světů.⁸⁰ Jichudim dokáže navodit stav hluboké meditace a tím rozproudit silný tok duchovní energie. Cíle této techniky mohou být různé, ale vždy jsou založeny na principu soustředování duchovní energie.⁸¹

---

77 Jedná se plurál hebr. *kavana* s významem záměr, úmysl apod.

78 Více na toto téma, včetně ukázky jeho techniky kavanot vztahující se k obřadu mikve viz KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s.199-202.

79 Z hebr. ichud, tedy sjednocení.

80 Více na toto téma viz FINE, Lawrence. *Physician of the Soul, Healer of the Cosmos*, p. 263-270.

3.3 Teorie

Než-li přikročím k popisování pojetí dobra a zla v luriánské kabale, musím zde popsat základní principy Luriova pojetí stvoření a fungování světa. Zatímco se předchozí učenci, včetně Luriova učitele Cordovera, domnívali, že svět je kontinuální jsoucnou vycházející z Hospodina, ať už skrze emanace nebo akt stvoření, Luria přichází se zcela přelomovým systémem, který vytváří propast mezi Bohem a vším, co je stvořené. Ačkoliv jeho koncept vychází z dřívějších tezí, Luriova kosmologie je zcela odlišná od všech ostatních, a vytváří tak nový směr, jehož vliv můžeme pozorovat dodnes. Základ Luriovy teoretické nauky tvoří tři pilíře: cimcum, švirat ha-kelim a tikun. Jak jsem psala výše, sám Luria svoje teorie nese-psal, takže informace o nich čerpáme od jeho žáků. Jejich interpretace se často liší, nicméně v popisu těchto tří hlavních bodů se prakticky shodují.⁸²

3.3.1 Cimcum

Všechny pojmy, se kterými budu níže pracovat nelze chápat doslovně, jelikož se budou týkat popisu událostí mimo naše jsoucnou, budu je tedy používat v obrazném slova smyslu.

Jednou ze záležitostí, kterou se Luria zabýval, byla otázka samotné možnosti stvoření světa. Zatímco se doposud lidé zabývali samotným stvořením, Luria se ptal po tom, co tomuto stvoření předcházelo. Jeho teorie je založena na chápání Boha coby Ejn Sof,⁸³ který, jak je patrné z Jeho jména, je nekonečný, tedy neexistuje místo, kde by se nenacházel. Bůh plně vyplňuje celý kosmos,⁸⁴ a není zde tak prostor, kde by mohl tvořit cokoli, co by v NĚm nebylo obsaženo. Luria tak tvrdil, že cokoli by takto Bůh stvořil, bylo by nejen součástí Boha, ale zároveň by to bylo s Bohem totožné, neboť není možné, aby Bůh v sobě stvořil něco od sebe odlišného. Luria zde přišel s teorií, podle níž muselo

---

81 Více o této technice včetně popisu konkrétního zážitku rabiho Chajima Vitala viz KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s. 203-242.

82 SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p. 128-129.

83 Z hebr. ein-zápor a sof-konec. Nicméně tento termín neodkazuje pouze na Boží nekonečnost, ale na naprostou transcendenci Boha od všeho jsoucího. Více na toto téma viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p. 88-94.

84 Uvědomuji si, že nic jako kosmos, čas nebo prostor neexistovalo, dokud to nebylo stvořené, tedy neexistuje ani žádné „před stvořením“ atd., nicméně pro popis této teorie se těmto výrazům nevyhnu.

samotnému stvoření předcházet kosmické drama-cimcum.⁸⁵ Aby mohlo dojít k vnější emanaci božství, musí nejprve Bůh učinit akt sebeomezení, díky čemuž vznikne prostor pro samotné stvoření. Hospodin se tedy stáhl sám do sebe, aby tak dal možnost k vytvoření něčeho, co není Ejn Sof. Aktem cimcumu vznikne tehiru,⁸⁶ tedy primordiální prostor.⁸⁷ Myšlenka stáhnutí se Hospodina byla v židovství přítomna již dříve, ale předešlé koncepty byly založeny na předpokladu, že se Bůh stáhne na konkrétní místo a tím se koncentruje Šechina, tedy místo, kde je zmohutněná Boží přítomnost,⁸⁸ Luria však chápe toto stáhnutí se zcela opačně, tedy tak, že Bůh ustoupí z konkrétního místa. Stvoření zde již tedy není chápáno jako harmonický děj, jako tomu bylo např. u Mošeho Cordovera apod., protože mu předcházela dramatická událost skrytí se Boha. Zde vyvstává otázka, do jaké míry se Bůh skryl, tedy jestli se jedná o úplnou absenci Hospodina v tehiru, nebo jestli se pouze snížila Jeho koncentrace zde. Tuto otázku řeší každý z Luriových žáků jinak, a budu se jí věnovat později.

Před tím, než se Bůh stáhl ze Sebe do Sebe, byly v Něm všechny síly, které později dají vzniknout sefirot, ve vzájemné harmonii a tvořily tak jednotný celek. Jakmile ale Hospodin skrze cimcum vytvořil prázdný prostor, tato harmonie se narušila. Jednotlivé síly, které před tím tvořily nediferencovanou jednotu, se začínaly rozlišovat a koncentrovat. To je nejvíce patrné u těch sil, které mají svůj protiklad, především u sil Din a Chesed. Procesem cimcum se na jednom místě nashromáždily kořeny Soudu, a tím došlo k naprosté rozluce sil Boží Lásky a Božího Soudu, a tedy i k ustanovení jejich nezávislosti.⁸⁹ Tedy Boží Soud ani Lásky by bez tohoto sebeomezení nemohly existovat a dále by zůstaly součástí jednoty. Nicméně po stažení těchto Božích sil, zůstaly zbytky zvané rešimu,⁹⁰ podobně jako zůstane olej v nádobě potom, co ho vylijeme.⁹¹ Zde je patrný vznik zla

---

85 Hebr. kontrakce nebo stažení se do sebe.

86 Slovo aramejského původu s původním významem nebeský lesk. S tímto významem se objevuje již v Sefer Zohar, viz Sefer Zohar 1: 15a, 2: 38a atd., nicméně Luria toto slovo používal ve smyslu prvotního prostoru, viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 22

87 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 129-131.

88 Viz Exodus raba 34:1 „... navíc sestoupím a stáhnu svoji Šechinu do jednoho čtverečného lokte.“ Shemot Rabbah. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Shemot_Rabbah?lang=bi, [cit.06-06-2021]

89 BLAHA, Josef. Tóra ve světle kabaly. Praha: [J. Blaha], 2014. ISBN 978-80-260-7385-7, s. 39.

90 Hebr. otisk

91 FINE, Lawrence. Physician of the Soul, Healer of the Cosmos, p. 130.

samotného, neboť jelikož v samotném stvoření nemůže existovat harmonie, objevuje se zde prvek nevyrovnanosti, nedokonalosti a temnoty. Tato temnota byla před aktem cimcumu zahrnuta do Boží jednoty, ale nyní se plně osamostatnila a nabyla reálné existence.⁹²

3.3.2 Švirat ha-kelim

Jakmile Hospodin vytvořil zdánlivě prázdný prostor, mohl začít se samotným aktem stvoření. Podle Lurii tak Ejn Sof vyslal parsek světla do tehiru. Toto Božské světlo má dvě dimenze: první je přímé světlo, které sestupuje do středu tehiru, druhé je kruhové světlo, které v impulzech vyplňuje prostor tehiru.⁹³ Tyto dvě dimenze světla mají jednu podstatu, jen se projevují v odlišných rozměrech.⁹⁴ Oba typy tohoto duchovního světla vycházejí z Boha, ale nejsou s Ním totožná, protože kdyby tomu tak bylo, vyrušil by se efekt cimcumu, tehiru by se znovu naplnilo Bohem a tím by zaniklo. První emanací, která z tohoto světla vzejde, je Adam Kadmon, prvotní člověk,⁹⁵ který zde reprezentuje nejvyšší svět.⁹⁶ Jak Boží světlo pokračuje ve svém toku po zformování Adama Kadmona, začne vyvěrat ven z jeho údů, aby tak mohlo formovat nižší světy. Adam Kadmon je též metaforou k sefrotickému stromu a jednotlivé sefirot pak lze chápat jako nádoby-kelim, které mají dvojí funkci-Boží světlo přijímat a vysílat. Tento proces stvoření je velmi dynamický, jelikož Boží světlo do

---

92 SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 66.

93 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p.22.

94 Op. cit.

95 Adam Kadmon nemůže být chápán jako předobraz člověka na duchovní úrovni. Jedná se o prvotní emanaci vůbec. Více na toto téma viz FINE, Lawrence. Physician of the Soul, Healer of the Cosmos, p.132.

96 Luria, podobně jako jeho předchůdci, pracuje s konceptem tzv. čtyř světů, resp. čtyř duchovních úrovní: Acilut-svět emanace, Berija-svět stvoření, Jecira-svět formování a Asija-svět materializace (nejedná se o hrubě-hmotný svět, stále se jedná o duchovní úroveň. Nicméně je ale tato úroveň nejbliže k našemu hrubě-hmotnému světu), přičemž každý z těchto světů je pro sebe úplným světem odrážející svět výše a níže. Každý z těchto světů má vlastní systém sefirot a parzufim, přičemž sefira Malkut vyššího světa je spojená se sefirou Keter nižšího světa. Mezi jednotlivými světy panuje jistá hierarchie, která je založena na vzdálenosti onoho světa od Božího světla. Nejbliže je svět Acilut, který je nejjemnější, a nepodléhá démonickému vlivu. Nejdále je svět Asija, který je velmi ovlivňován démonickými silami. Do světů Berija a Jecira již démonické vlivy pronikají, ale nejsou jimi omezováni. Více na toto téma viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 29-30.

tehiru proudí nepřetržitě a zároveň se jednotlivé nádoby, a tím i světy, navzájem ovlivňují.⁹⁷

V ideálním případě vše takto mohlo fungovat, a celý makrokosmos by byl perfektní, jenže podle Lurii došlo ke kosmické katastrofě (v návaznosti na Sefer Zohar).⁹⁸ Nejvyšší nádoby, které odpovídají třem nejvyšším sefirot jsou tak blízko Bohu, že jejich struktura dokázala unést intenzitu Božího světla. Nižší sefirot již ale tuto sílu neměly, a tak došlo k jejich rozbití. Část Božího světla se navrátila zpět ke svému zdroji, ale část zůstala uvězněna ve střepích oněch nádob. Jsou to právě tyto střepy-klipot,⁹⁹ které jsou označovány za základ našeho materiálního světa a zároveň za původce zla, resp. za zdroj¹⁰⁰ energie démonického světa.¹⁰¹ Ani tento motiv není v židovské nauce nový, ale Luria jej opět chápe jinak, než jak tomu bylo dříve.¹⁰² Důvodem pro rozbití nádob bylo osamostatnění sil Soudu a tím vytvoření dualistického světa, ve kterém by člověk měl možnost projevit svobodnou vůli. Pakliže by byl svět v harmonii, neměl by člověk možnost volby a tedy ani svobodnou vůli.¹⁰³ Vidíme zde tedy, že ačkoliv Luria předpokládá, že svět vznikl na základě primordiální katastrofy, což působí až pesimisticky, tak i přes to se jedná o Boží záměr, který umožnil stvoření hrubohmotného světa se vším, co k němu patří.

3.3.3 Tikun

Vzhledem k tomu, že uspořádání vyšších světů bylo násilně narušeno, popisuje luriánská kabala též cestu k jejich nápravě - tikun.¹⁰⁴ Nápravou světů se zabývá podstatná

---

97 KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s.195-196

98 Viz Sefer Zohar, 3: 127b-145a.

99 Hebr. kůra, skořápka apod. Tento pojem se objevuje již v Sefer Zohar, kde je často chápán jako kůra Stromu emanace. Viz Sefer Zohar 2: 19b nebo 2: 69b atd.

100 Klipot nemohou být zdrojem čehokoliv v pravém slova smyslu, jelikož samy klipot pocházejí od Boha a jsou na Něm závislé. Samy o sobě nemají vlastní energii - tu získávají z jisker Božího světla, tedy jsou jakýmsi parazity duchovního světa. Viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p.138-139.

101 FINE, Lawrence. *Physician of the Soul, Healer of the Cosmos*, p. 135.

102 Viz Beřešit Rabba 3:7 „Bůh stvořil světy a pak je zničil.“ Berešit Rabbah. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Berešit_Rabbah?lang=bi, [cit.06-06-2021]

103 MAGID, Shaul. *From metaphysics to midrash*, p. 48-52.

104 Hebr. náprava. Jedná se o nápravu poškození nádob a sjednocení všech světů a úrovní existence, viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p. 140-141.

část luriánské nauky a není tedy možné ji v této práci dostatečně osvětlit, nicméně zde popíši alespoň hrubé základy. Cílem samotné nápravy je osvobození jisker Božího světla, které zůstaly uvězněny v klipot. Budou-li tyto jiskry osvobozeny, navrátí se zpět ke svému zdroji.¹⁰⁵ Tím dojde nejen k nápravě sefirotického stromu, ale také k porážce démonického světa, který čerpá svoji energii z těchto jisker a sám o sobě by nemohl existovat.

Po švirat ha-kelim paprsek Božího světla rozbité nádoby částečně napraví a přetvoří je do podoby parcuřim,¹⁰⁶ které překrývají poničený sefirotický strom, tedy samotné sefirot nezanikají, jen jsou zakryty předivem parcuřim.¹⁰⁷ Například Abba¹⁰⁸ překrývá sefiru Chochma, Imma¹⁰⁹ Binu atd., jejichž spojením vznikne Ze'ir Anpin,¹¹⁰ který zakrývá dolních šest sefirot (tedy všechny spodní sefirot kromě Malchut). Podle Lurii se jedná o Boží aspekty, kterými se Bůh projevuje. Zatímco se dřívější kabalisté zabývali podle Lurii světem chaosu, Luria se zabývá více světem nápravy. Ve světě nápravy hraje důležitou roli systém parcuřim, který má velmi dynamický ráz, a poukazuje tak na aktivní vztahy Božích sil. Jednotlivé parcuřim se, na rozdíl od sefirot, navzájem ovlivňují a mají výrazný antropomorfní charakter. To, jak uvidíme později, s sebou přináší značnou symboliku až erotického rázu.¹¹¹ I zde navazuje Luria na dřívější proudy, jelikož zmínky o parcuřim nalezneme již v Sefer Zohar.¹¹² Nicméně značná část tohoto systému se opírá o biblické verše, které ovšem Luria interpretuje jiným způsobem.¹¹³ Antropomorfismus v systému parcuřim vnáší do aktu stvoření paralelu mezi Bohem a člověkem, jelikož člověk byl stvořen jako obraz Boží.¹¹⁴ Každá z těchto parcuřim má 613 částí, které odpovídají 613

105 Tímto zdrojem se nemyslí přímo Bůh, ale sefira Bina, jelikož je to poslední sefira, která unesla intenzitu Božího světla a zůstala ve svém původním stavu, viz FINE, Lawrence. *Physician of the Soul, Healer of the Cosmos*, p.134.

106 Hebr. vzezření, tvář apod.

107 MAGID, Shaul. *From metaphysics to midrash*, p. 24-25.

108 Otec, tedy tento parcuřim má maskulinní charakter a představuje primordiální otce.

109 Matka, tedy parcuřim s femininním charakterem, reprezentující primordiální matku.

110 „Malá tvář“ s maskulinním charakterem. Tento parcuřim vznikl skrze Aba a Ima, přičemž tito museli sestoupit do nižšího světa, kde již jsou démonické síly, aby se mohli spojit. Právě tato schopnost pohybovat se mezi světem Acilut a Berija je liší od parcuřim Arich Anpin, reprezentujícího sefiru Keter, který ale zůstává pouze v úrovni světa Acilut. Více na toto téma viz MAGID, Shaul. *From metaphysics to midrash*, p. 25-26.

111 KAPLAN, Aryeh. *Meditace a kabala*, s.196-198.

112 Např. Sefer Zohar 3: 141a, 290a, 2: 126b atd.

113 Viz MAGID, Shaul. *From metaphysics to midrash*, p.24-29.

114 Gen 1:27.

příkazům. Zde vstupuje důležitost lidského konání, neboť člověk, který plní Boží vůli, vysvobozuje jiskry Božího světla, a tak napomáhá k nápravě světa.¹¹⁵

3.4 Význam Jicchaka Lurii

Luria se zapsal do historie především díky své schopnosti nahlížet na starší systémy z jiného úhlu, čímž dokázal vytvářet přelomové teorie. Vzhledem k jeho vzdělání nebylo pochyb o legitimitě jeho nauk, které se později v židovství pevně ukotvily a přetrvaly dodnes. Zatímco předchozí učenci se zabývali především vztahy mezi Bohem a člověkem, fungováním jsoucího světa a vizí konce světa, Luriovo učení má mnohem větší existenciální hloubku, kde spojuje staré židovské představy s ontologií. Na rozdíl od svých předchůdců se příliš nezabýval popisem samotného Ejn Sof, ale spíše Jeho projevy ve světech.¹¹⁶ Významné místo v jeho učení též zaujímá tázání po podstatě a smyslu zla a utrpení. Zde se opět projevuje myšlenka, kterou jsem popisovala výše, tedy že mikrokosmos je odrazem makrokosmu a naopak. Luria nechápe náš svět jako pouhé zrcadlení světa vyššího, ale jako vzájemně propojené entity, které se ovlivňují, stejně tak jako děje v horních světech ovlivňují dění ve světě hrubě-hmotném, tak i procesy probíhající zde, vyvolají reakci výše.¹¹⁷

Luriánská kabala není pouhým systémem kauzality, kde by byl makrokosmos příčinou a hrubě-hmotný svět následkem.¹¹⁸ V konkrétní podobě se zde např. jedná o paralelu mezi exilem Židů a aktem cimcum. Podobně jako byli Židé nuceni žít mimo svoji zem, tak jsou jiskry Božího světla uvězněny v klipot.¹¹⁹ Jakmile budou jiskry osvobozeny, přijde Mesiáš a židovský národ bude vykoupen. Švirat ha-kelim potom koresponduje s

---

115 Tato myšlenka koresponduje s již starým názorem, že mikrokosmos je odrazen makrokosmu, tedy bude-li člověk odstraňovat svoje vlastní nedostatky, bude tím zároveň napravovat vyšší světy, viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p.38.

116 Luria chápe Boha jako Ejn Sof, který stojí jakoby mimo náš svět, a tak je pro nás nedosažitelný. Kromě popisu aktu stvoření, včetně toho, co mu předcházelo, se věnuje především systému sefirot a parzufim. Viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p.128-129.

117 Zde se často používá příměr „spojené nádoby“, protože nelze na žádné úrovni stvoření vyvolat proces, který by neovlivnil i světy ostatní, podobně jak je tomu u spojených nádob. Viz KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala, s. 195-198.

118 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 43.

119 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p 166-167.

prvotním hříchem. Podle Lurii byl hřích nevyhnutelný, neboť děje v našem světě odráží procesy ve světech vyšších-tedy tak jak byl porušen systém sefirotického stromu, bylo porušeno i jednání člověka. Rozbitím nádob vznikly hrubší světy, které přijímají méně Božího světla, tak se i člověk odklonil od Boha, když poprvé zhřešil.¹²⁰ Nicméně nevyhnutelnost prvotního hříchu spočívá již v samotném procesu stvoření. Zde luriánská kabala vychází z verše: „*Va jivra Elohim et ha-adam b'calmo b'celem Elohim bara oto zachar u n'keva bara otam.*“¹²¹ Zde vystupuje jako stvořitel člověka Bůh (hebr. Elohim). Jak jsem psala výše, je koncept Luriova učení založen na Bohu (Ejn Sof), který stojí jakoby nad veškerým stvořením, a jeho projevy působí prostřednictvím Jeho světlo. Tedy i aktivní tvořivá síla, v tomto případě Bůh (Elohim), není Ejn Sof ve své původní jednotě, ale již je více spjat se sefirot Gevura a Bina. To vyplývá z aktu cimcum, který znemožňuje, aby se zde Bůh projevoval ve své úplnosti. A jelikož byl člověk stvořen k obrazu Boha (Elohim), který působí v tehiru, tak člověk ze své podstaty nemůže být dokonalý, jelikož nic, co existuje v čase a prostoru, nemůže zahrnovat veškerou dokonalost.¹²²

Luriánská kabala pracuje s konceptem tří Adamů, přičemž každý náleží do svého světa (duchovní úrovně).¹²³ Adam ze zahrady Eden je pak padlou verzí Adama ze světa Asija. Tento Adam¹²⁴ náležel do vyšších světů-jeho tělo bylo ze světa Jecira, jeho duše byla ze světa Berija a jeho duch pocházel ze světa Acilut,¹²⁵ Strom poznání ale náležel do světa Asija. Protože ale Adam zhřešil a pojedl ze Stromu poznání, všechny světy sestoupily ze svých původních pozic a tím došlo k dalšímu narušení celého kosmu. Kdyby Adam takto nezhřešil, zůstal by nesmrtelný, protože by i nadále náležel do vyšších světů, kde smrtelnost neexistuje. Protože ale zhřešil a sestoupil tak na nižší úroveň, stal se smrtelným.¹²⁶ Posunutím všech úrovní kosmu došlo také ke vzdálení Božího světla, což

---

120 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p.18-19.

121 Gn 1:27. „A Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.“

122 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 46-47.

123 Tato myšlenka je opět převzatá z dřívějších proudů, viz Tikkunei Zohar 1a. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Tikkunei_Zohar.1a?lang=bi , [cit.06-06-2021] tikun 69, 116a.

124 Tedy kosmický Adam, předobraz pozemského člověka.

125 Kořeny jeho duše pocházely ze spojení parzufim Aba a Ima. Více na toto téma viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 48-49.

126 VITAL, Chajim. Ša'ar Mamrej Rašbi. Jerušalaim, 1985. Ostatní údaje neuvedeny, p, 35d.

položilo základ pro vznik nejen našeho hrubě-hmotného světa, ale také světa démonického.¹²⁷ Když Adam a Eva zhřešili, oddělila se nejvyšší část jejich duší,¹²⁸ která nemohla sestoupit do světa Asija, a tak „Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí...“¹²⁹ Tato myšlenka se objevuje již v Sefer Zohar, a luriánská kabala na ní navazuje.¹³⁰ Tímto oddělením části duší se změnila jejich oděvy z אור¹³¹ na עור.¹³² Tedy z jasného Božího světla, které bylo lidskou součástí, se stala kůže, která již spadá do hrubě-hmotného světa. Je to právě tato klíčová událost, která znamená opravdový pád člověka.¹³³ Zde má luriánská kabala opět oporu v dalším verši: „Ze Stromu poznání dobrého a zlého však nejz. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“¹³⁴ Tímto zde není myšlená smrt v našem slova smyslu, ale právě onen odchod vyšší části duše.¹³⁵

Zde je nutné zmínit i otázku dědičnosti hříchu. Ačkoliv v judaismu prvotní hřích není považovaný za dědičný, tak luriánská kabala na něj nahlíží z jiné perspektivy. Ani Luria a jeho žáci nechápali dědičnost prvotního hříchu tak, jak je tomu např. v křesťanství, nicméně ale zdůrazňují fakt, že tím, že prvotní Adam svým hříchem poškodil celý stvořený svět, vytvořil tak podmínky, kterým čelí i všichni další lidé. Duše Adama se skládala podle luriánské kabaly ze tří částí-nejvyšší část se oddělila, a tak zbyly jen dvě nižší. Druhá úroveň duše, halato šel olam,¹³⁶ se tak stala Adamovou vyšší částí duše, která obsahuje ketarim,¹³⁷ tedy nejvyšší části každé sefirot, a jako taková nepadla do světa klipot. Nejnižší část, která je tvořena devíti nižšími sefirot všech parzufim, pak sestoupila do démonické říše úplně.¹³⁸ Je to právě tato část duše, která bude pozvednuta s příchodem Mesiáše.¹³⁹ Dědičnost

---

127 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 49.

128 Tato část se jmenuje Zihara ila'a, tedy nejvznešenější záře/vyzařování.

129 Gn 3:7

130 Srov. Sefer Zohar 1:36b

131 Hebr. světlo.

132 Hebr. kůže.

133 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 50-51.

134 Gn 2:17.

135 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 52-53.

136 Hebr. svatozář světa

137 Odvozeno od sefirot Keter.

138 Sha'ar HaGilgulim 1. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné

z: https://www.sefaria.org/Shar_HaGilgulim.1?lang=bi, [cit.06-06-2021], kapitola 22, ods. 40.

139 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 51.

hříchu zde spočívá právě v tom, že ona nejvyšší duše, která se musela oddělit, nemůže sestoupit na naši úroveň bytí, a ačkoliv je pozemský Adam tím nejlepším na světě,¹⁴⁰ jedná se stále o nižší úroveň existence, do které se rodí všichni lidé. Adam svým hříchem poškodil světy, a tím nás svrhl na nižší úroveň, která vznikla hříchem, a jíž je tedy hřích nedílnou součástí.¹⁴¹

Kromě toho, že Adam svým odpadnutím od Boha poškodil světy, čímž nese zodpovědnost za dokonání švirat ha-kelim, je zde nutné zmínit i původ duší všech ostatních lidí.¹⁴² Luriánská kabala opět vychází z dřívějších proudů, které pracují s konceptem, že všechny duše vychází z Adama.¹⁴³ Tento koncept se opírá o Genesis,¹⁴⁴ kde jsou Adam a Eva první lidé, ze který poté vzešlo celé lidstvo. Luriánská kabala tento motiv zahrnuje do své teorie o vzniku světů, podle které se duše Adama zrodila ze spojení Zeir Anpin a Nukva.¹⁴⁵ V této duši jsou zahrnuty všechny stvořené duše.¹⁴⁶ Teprve po prvním hříchu, který způsobil i možnost vzniku našeho světa, se tato kolektivní duše, obsahující potenciál všech duší v našem světě, začala štěpit.¹⁴⁷ Z toho vyplývá, že duše každého člověka se jistým způsobem účastnila prvotního hříchu, a tedy každý člověk je spoluzodpovědný za poškození světů, jak bylo popsáno výše. Tedy každý člověk vznikl z hříchu a do světa, který vznikl skrze hřích.

Ačkoliv toto pojetí působí pesimisticky, nabízí luriánská kabala také řešení. Jak jsem psala výše, prostřednictvím nápravy světů dojde k opětovnému sjednocení a nastolení harmonie na všech duchovních úrovních. Tato náprava světa závisí (kromě Boží vůle) na lidském konání. Nicméně poškození světů je tak rozsáhlé, že luriánská kabala považuje za nutné, aby se lidská duše vrátila do hrubě-hmotného světa několikrát.¹⁴⁸ Princip gilgul¹⁴⁹ je

---

140 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 53.

141 Op. cit.

142 Zde vyvstává otázka, jestli se jedná pouze o duše lidí nebo o všechny duše v našem světě, tedy i duše zvířat.

Touto otázkou se zabývali někteří učenci, avšak prozatím nedošli k uspokojivému řešení. Více na toto téma viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 43-45.

143 Genesis raba 12:6

144 Gn 1:26-Gn 4:1 atd.

145 Femininní parcuť, protějšek Zeir Anpin reprezentující Šechinu.

146 VITAL, Chajim. Ša'ar Mamrej Rašbi. Jerušalaim, 1985. Ostatní údaje neuvedeny, p. 33d.

147 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p.44.

148 I tento motiv se objevuje v nějaké formě již dříve, viz Sefer Bahir § 127 nebo Tikunei Zohar, t. 61 atd.

149 Resp. gilgul ha-nešamot neboli cyklus duší (nešamot).

založen na předpokladu, že Adamova duše se po prvotním hříchu rozdělila, a to nejen, jak jsem popisovala výše. Nižší dvě úrovně duše, které mohly zůstat na nižší úrovni existence se dále rozpadly na jiskry.¹⁵⁰ Právě tyto jiskry, které před pádem tvořily jednotnou duši Adama, nyní sestoupily do světa klipot a staly se tak individuálními dušemi lidí. Člověk se tak vrací do hmotného těla, aby jednotlivé jiskry uvolňoval z vlivu klipot, tím je očistil a napomohl k jejich znovu-spojení v harmonický celek.¹⁵¹ Člověk,¹⁵² který ve svém životě neplní micvot, nejedná v souladu s Božím zákonem nebo hřeší, se musí znovu narodit, aby tak pokračoval v nápravě.¹⁵³

S tímto přímo souvisí též otázka exilu, která v luriánské kabale zaujímá podstatné místo. V luriánském pojetí lze na exil nahlížet dvěma způsoby-jako na utrpení židovského národa a jako na nástroj tikun. Tato dialektika je v luriánské kabale velmi zásadní a ukazuje, jak je důležitá perspektiva, se kterou je na exil nahlíženo. Ačkoliv je běžně exil považován za velké utrpení židovského národa, Luria v něm viděl příležitost, jak napravit kosmickou katastrofu. Jak jsem psala výše, mikrokosmos je úzce spojen s makrokosmem, a tak má i exil v Luriově podání odraz ve vyšších světech. Exil má svoji paralelu již v aktu cimcum, který lze chápat jako exil Boha.¹⁵⁴ To poukazuje na spolu utrpení Boha a židovského národa.¹⁵⁵ Tedy tak jak Bůh stáhl sám sebe a omezil svoje Bytí, tak je nyní omezen židovský národ ve své existenci na tomto světě.¹⁵⁶ Zároveň je zde ale naděje na vykoupení, a to prostřednictvím tikun.¹⁵⁷ Je nutné vysvětlit, že Luria předpokládal existenci dvou druhů svatých jisker, které je nutné vysvobodit z klipot. První druh jsou ony jiskry z

150 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 188-191.

151 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 193-194.

152 Luriánská kabala nevztahuje otázku tikun, plnění micvot atd. pouze k židovskému národu. I nežidé jsou povinni dodržovat tzv. Noachidská přikázání, čímž na ně bude nahlíženo jako na lidi plnící své povinnosti. Viz SLÁDEK, Pavel. Malá encyklopedie rabínskému judaismu. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4, 164-165. Srov. MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 87.

153 Ša'ar ha-Gilgulim 14a.

154 SCHOLEM, Gershon. Major Trends In Jewish Mysticism. New York: Schocken Books, 1995. ISBN 0-8052-1042-3, chap. 7.

155 I tato myšlenka se v židovské tradici objevila již dříve, viz Megila 29a: „Kamkoliv byli vyhnáni, Šechina šla s nimi.“

156 SCHOLEM, Gershon. On the Mystical Shape of Godhead. Basic Concepts in the Kabbalah. New York: Random House, Inc., 1997. ISBN 978-0-8052-1081-1, p. 83-84.

157 KÜNG, Hans. Židovství. Přeložil Vladimír PETKEVIČ, přeložil Daniela BLAHUTKOVÁ, přeložil Dagmar POHUNKOVÁ. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-110-0, s. 155-156.

Adamovy duše, které padly na nižší úroveň kvůli Adamovu hříchu. Druhým typem jsou jiskry samotného Božského světla. To jsou jiskry, které byly rozptýleny do tehiru po švirat ha-kelim. Při nápravě světů je nutné pozvednout oba tyto druhy jisker.¹⁵⁸ Tím, že jsou Židé nuceni žít mimo svoji zem, mají reálné pole působnosti, které mohou ovlivnit, neboť svým chováním šíří povědomí o jednom Bohu. Zrovna tak jako vše zlé, tak i vše dobré se projeví ve vyšších světech, a tak každé vyplnění micvot nebo noachidských příkázání je krokem k tikun. Ačkoliv luriánská kabala chápe exil jako nevyhnutelný důsledek cimcum, zároveň ho vidí jako nástroj pro urychlení nápravy.¹⁵⁹ A je to právě ta myšlenka, že člověk, který je stvořen k obrazu Božímu, má schopnost restrukturalizovat porušený kosmos svým dobrým chováním.¹⁶⁰

---

158 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 198-199.

159 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 190-191.

160 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 19.

4. Démonická říše

Podobně, jak tomu bylo výše, i v popisování říše zla navrácí luriánská kabala život biblickému mýtu, který si bere jako základ pro svůj metafyzický konstrukt.¹⁶¹ Zatímco předchozí koncepty zla byly založeny především na myšlence, že zlo samotné je spojené se sefirou Din, luriánská kabala vidí původ dobra i zla v samotném Bohu a Stvoření. „Já vytvářím světlo a tvořím tmu, působím pokoj a tvořím zlo...“¹⁶² Potenciální existence dobra i zla má svůj kořen v Bohu, neboť byly před aktem cimcum zahrnuty do Boží jednoty. Neustále se opakujícím aktem sebeomezení Boha dochází k manifestaci jeho potenci, čímž jednotlivé síly dosahují stále větší samostatnosti.¹⁶³ Dobro i zlo jsou tedy nevyhnutelným důsledkem Stvoření, v jehož podstatě musí být prvek nevyrovnanosti a nedostatku.¹⁶⁴ Smyslem Stvoření tedy nebylo vytvořit dokonalý svět, což by to ani nebylo možné, jelikož dokonalý může být pouze Bůh. Cílem bylo, aby vše, co bylo součástí Boží jednoty, dosáhlo své úplné manifestace. Koncentrací zárodků Boží přisnosti dochází k formování Božího světla v jeho stále čistší a harmoničtější podobě.¹⁶⁵ Tedy proces vzniku zla lze chápat jako očistný akt, a samotné zlo jako odpadní látku.¹⁶⁶ Nutnost vyloučit zlo a oddělit jej od dobra, resp. nutnost vyloučit kořeny zla od zbytku Božího světla má tedy původ ve snaze napravit kosmos, k čemuž je zapotřebí co možná nejčistější formy Božího světla.¹⁶⁷

S tímto souvisí i samotný pojem klipot, který je v luriánské kabale chápán jako synonymum pro odvrácenou stranu. Luriánská kabala přejímá tento výraz ze Sefer Zohar, kde kořen slova klipot znamená loupat nebo škrábat, což evokuje, že kůra Stromu emanace byla násilím odstraněna, čímž byl tento Strom poškozen.¹⁶⁸ Podobný motiv je patrný i u švirat ha-kelim, tedy systém, který byl původně dobrý, se svým poškozením přeměnil něco, co za dobré již nepovažujeme. Klipot po kosmickém dramatu vytvořily démonickou říši, protože byla rozbita původní struktura a klipot klesly na nižší úroveň

---

161 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 21.

162 Iz 45:7

163 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství. s. 65-66.

164 TISHBY, Yesha'yah. Torat ha-ra ve-ha-qelipah be-kabalat Ha-Ar"i. Yerushalayim: Hotza'at Shoken, 1942. ISBN not listed, p. 52–59.

165 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p.135.

166 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství. s. 65.

167 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 127-128.

168 Viz Sefer Zohar 1:19b, 2:69b, 3:185a atd.

existence.¹⁶⁹ Tedy nedošlo k transformaci jejich podstaty - ta zůstala stejná tak, jak ji Bůh stvořil. Tedy odvrácenou stranu lze chápat ne jako zdroj zla samotného, ale spíše jako rozbitý systém, který již nemůže plnit svoji původní funkci. Potřeba klipot lpět na Božích jiskrách je zřejmá, neboť samotné klipot pouze z nich čerpají sílu. Osvobozování jisker tak má zde dvojí funkci-za prvé jejich uvolněním se Boží jiskry vrátí do vyšších světů, jak bylo popsáno výše, a za druhé tímto dojde k odstranění zdroje energie démonického světa a tím k jeho zániku.¹⁷⁰

U otázky dobra a zla se v luriánské kabale často setkáváme se silnými antropomorfními a personifikujícími motivy, díky kterým je Luriova mystika přístupnější širšímu publiku. Ačkoliv Bůh (Ejn Sof) stojí mimo tyto tendence, jednotlivým sefirot a parzufim je již připisován maskulinní nebo femininní charakter.¹⁷¹ Femininní aspekt je obvykle spojován s kvalitami zla nebo přísnosti, maskulinní aspekt se pak pojí s kvalitami soucitu a spravedlnosti.¹⁷² To koresponduje s biblickým Adamem a Evou, kde to byla Eva, která zapříčinila prvotní hřích. Luriánská kabala tento příběh vnáší do své teorie, kde je prvotní hřích popisován jako uštknutí člověka hadem,¹⁷³ který je zde parabolou zla. K narození Kaina a Ábela dochází až po tomto uštknutí, oba jsou již tedy tímto jedem infikováni. Vzhledem k tomu, že Kain a Ábel jsou prvními narozenými a nestvořenými lidmi, jsou považováni za první lidi na naší úrovni, lidská podstata na hrubě-hmotné úrovni je tedy již zasažená zlem (jedem).¹⁷⁴

---

169 MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 23.

170 op. cit.

171 Toto opět nelze chápat doslovně

172 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 127.

173 I tento motiv se objevuje již dříve, viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 37-40.

174 Více na toto téma viz MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 56-68.

5. Žáci Jicchaka Lurii

Jak jsem psala výše, sám Luria svoje teorie nese-psal, takže informace o jeho učení máme od jeho žáků. Luria si za svého života v Safedu vytvořil skupinu žáků, kterým nedovoloval, aby jeho nauky šířili dále. Nicméně po Luriově smrti řada jeho žáků svoje poznatky se-psala. Otázkou je, do jaké míry se poznatky Luriových žáků shodují s učením samotného Lurii, zvláště přihlédneme-li k faktu, že se jeho žáci myšlenkově často rozcházejí. V předešlé kapitole jsem popsala základní principy luriánské kabaly, ve kterých jsou jednotliví žáci vesměs za jedno. Nyní chci popsat základní pojetí Luriova učení, ve kterých již panují rozdíly v interpretaci. Ačkoliv měl Luria řadu studentů,¹⁷⁵ hodlám v této práci zmínit především tři nejvýznamnější a zároveň ty, u kterých jsou ony rozdíly nejvíce patrné.

5.1 Chajim Vital - život

Narodil se v Safedu roku 1542, kde nejprve studoval u rabína Mošeho Alšicha.¹⁷⁶ Již ve svých dvaadvaceti letech začal studovat kabalu a v letech 1563-1565 studoval v alchymii v Damašku.¹⁷⁷ Ještě před příchodem Jicchaka Lurii do Safedu studoval Vital u Mošeho Cordovera. Po příchodu Lurii do Safedu se záhy stal jeho předním žákem a plně se oddal jeho teoriím. Po smrti Lurii se rozhodl se-psat jeho učení přesně tak, jak mu rozuměl, a zároveň se snažil zabránit ostatním žákům Lurii, aby se-psovali Luriovu nauku podle své vlastní interpretace.¹⁷⁸ Jeho tendence uchovat Luriovo učení ve své podobě vyvrcholilo, když kolem sebe vytvořil skupinu původně Luriových žáků, kteří podepsali slib, že budou prohlubovat svoje studium luriánské kabaly výhradně u Vítala a že z tohoto učení neodhalí světu více, než jim Vital povolí.¹⁷⁹ Tato skupina žáků fungovala až do chvíle, kdy Vital odjel do Jeruzaléma, kde v letech 1577-1585 zastával funkci rabína a představeného tamní

---

175 Dochovala se jména třiceti osmi žáků, nicméně se předpokládá, že celkový počet byl vyšší. Více na toto téma viz FINE, Lawrence. *Physician of the soul, Healer of the Cosmos*, p. 82-83.

176 Také známý jako Alšich ha-Kadoš. Význačný rabín a biblický komentátor, autor Torat Moše atd.

177 SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p. 443.

178 op. cit.

179 op. cit.

ješivy. V roce 1586 se vrací do Safedu, a ke konci svého života se stěhuje do Damašku, kde roku 1620 umírá.¹⁸⁰

Chajim Vital byl velice plodný autor, který psal nejen texty s mystickou tematikou, ale vzhledem k jeho funkci rabína psal též texty halachické.¹⁸¹ Obvykle je považován za Luriova nejvýznamnějšího žáka a značnou část informací o luriánské kabale máme díky němu. I přes to ale existují zmínky, které poukazují na velkou rivalitu mezi Vitalem a ostatními Luriiovými žáky, především Josefem ibn Tabulem. Tato rivalita se projevovala již za Luriova života a po jeho smrti se ještě více prohloubila. Luria, který nabádal všechny své žáky, aby spolu dobře vycházeli, varoval na sklonku svého života Vitala před je jeho nesnášenlivostí, ale marně. Tyto spory vyvrcholily ve vytvoření separátních skupin Luriiových žáků a jejich následovníků, přičemž každá z těchto skupin měla za to, že její interpretace Luriiových myšlenek je ta správná.¹⁸²

5.2 Chajim Vital – nauka

Podstatná část informací o Luriově učení, tedy i ty, které jsem popsala výše, pochází právě od Chajima Vitala. Vitalova interpretace Luriiových teorií vyznívá méně tragicky, než jak je tomu u jiných, a to možná i proto, že se o některých radikálních rysech Luriiovy nauky nezmiňuje.¹⁸³ Na druhou stranu klade velký důraz na meditační kabalou a rozvíjí tak Luriiovy techniky kavanot a jichudim.¹⁸⁴ Podle Vitala je praktikování jichudim dokonce důležitější než studium Tóry, neboť tato technika sjednocuje vyšší světy.¹⁸⁵ Při svých praktikách pracoval Vital s pojmem celem,¹⁸⁶ což lze chápat jako jakési astrální tělo, které spojuje nejnižší úroveň lidské duše s tělem, a bez kterého by duše při vstupu do těla ono tělo spálila. Člověk, který je dostatečně očištěn může svůj celem spatřit a ten ho bude

---

180 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 444.

181 Z jeho díla mimo oblast mystiky se dochovala především responsa a komentáře k Talmudu, viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 444-445.

182 Více na toto téma viz FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 340-348.

183 Jednou z věcí, které Vital ve svém díle neuvádí je rešimu, o kterém budu psát později.

184 Vital sepsal řadu děl s touto tematikou, např. Ša'ar ha-kavanot, Sidur ha-Ari apod.

185 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 286.

186 Tento pojem se v podobném významu objevuje již ve starších dílech jako např. v Sefer Zohar. Viz Sefer Zohar 3: 43a, 1:224a atd.

duchovně vést.¹⁸⁷ Toto astrální tělo je tvořeno jiskrami Božího světla, které se pohybují v blízkosti člověka, a vytvářejí tak jakousi duchovní auru. Na to navazuje otázka gilgulu, kterému Vital věnuje také velkou pozornost. Podle Vitala musí duše putovat v hrubě-hmotném světě tak dlouho dokud nedosáhne nejen naplnění Tóry, ale také osvícení, kterého lze dosáhnout skrze mystickou praxi.¹⁸⁸ Jiskry Božího světla, které tvoří jeho celem, pak putují s ním v jeho dalších inkarnacích. Jiskry, které člověk uvolní z klipot svým chováním, se také musí nejprve připojit k této auru a až poté mohou postupovat výše.¹⁸⁹ Vital popisoval, že existují čtyři druhy kořenů lidských duší, přičemž každá má jiný původ, a jednotlivé duše k sobě lnou na základě původů jejich kořenů.¹⁹⁰ On sám tvrdil, že jeho duše pochází z Kaina, tedy z duše zasažené hadím jedem, což ho zavazuje k velké povinnosti pokání, protože duše Kaina je převážně zlá pouze s malou příměsí dobra.¹⁹¹ Ačkoliv Vital popisuje dobro a zlo spíše z etického hlediska, i on zmiňuje jména některých démonických entit. Tyto entity reprezentují síly klipot, tak jak bylo popsáno výše, a jsou analogické s pohanskými národy.¹⁹² Podle Vitala duše pohanů nemohou dojít vykoupení, protože jejich duše pocházejí z klipot a nemají tak nic z vyšších světů.¹⁹³

5.3 Josef ibn Tabul – život

Narodil se roku 1545 v Maghrebu v severní Africe, kde byla poměrně velká židovská komunita, která se rozrostla po vyhnání židů z Iberského poloostrova.¹⁹⁴ Ačkoliv byla tato komunita v některých věcech velmi striktní, byla ovlivněna muslimským okolím a

---

187 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 284.

188 Ša'ar ha-Gilgulim, 14a.

189 Více na toto téma viz SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 193 a 274.

190 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 340.

191 Srov. MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash, p. 56-68 a FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 340-341.

192 Např. démonická královna Rahab koresponduje Egyptu, Lilit Římu atd. Více na toto téma viz SCHOLEM, Geshom Gerhard. Kabbalah, p. 325-326.

193 Tuto myšlenku pravděpodobně přejal od Mošeho Cordovera. Nicméně pozdější kabalisté tyto názory nepřejímají a tvrdí, že i pohané mohou dojít vykoupení, jen je jejich cesta k vykoupení delší, neboť nemají dar Tóry. Někteří myslitelé zastávají názor, že vykoupení jednou dojde i samotný Sama'el. Srov. HOLUBOVÁ, Markéta. Kabala podle profesora Vladimíra Sadka. Theologická revue, 2015, 86 (3), 307-318. ISSN 1211-7617. SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 194-195 a s.275.

také zvyky, které s sebou přinesli Židé z Iberského poloostrova, a tak zde mystika zastávala významné místo. Řada kabalistů z této oblasti v průběhu 16. stol. odjela do Izraele, a mezi nimi byl též ibn Tabul. Ibn Tabul přijel do Safedu pár měsíců před Luriovou smrtí, ale i přes to se stal jedním z jeho předních žáků.¹⁹⁵ Po smrti Lurii ibn Tabul začal šířit jeho učení a vytvořil si skupinu svých žáků, kteří ho popisovali jako velmi charismatického člověka v jistém směru podobného Luriovi. Fakt, že ibn Tabul měl vlastní skupinu žáků, vyvolal ve Vitalovi vlnu nevole, která byla umocněna faktem, že Tabulovi žáci byli později velmi uznáváni jako přední kabalisté.¹⁹⁶ Ibn Tabul svoje pojetí Luriových nauk sepsal v řadě děl a v této práci poté pokračovali jeho žáci. Mimo to ibn Tabul sepsal též komentář k Sefer Zohar a dalším starším dílům.¹⁹⁷

5.4 Josef ibn Tabul – nauka

Josef ibn Tabul je považován za radikálního interpreta Luriových myšlenek. Zatímco Vital některé myšlenky svého učitele nezmiňuje vůbec nebo jen velmi okrajově, ibn Tabul se jim věnuje otevřeně. Jednou z hlavních věcí, které se toto týká je otázka rešimu. V ibn Tabulově interpretaci je cimcum akt, při kterém se Bůh stáhl sám do sebe, přičemž ve vzniknuvším tehiru zbylo toto reziduální světlo, které se skládalo z kořenů Din. Tento akt chápe jako snahu Hospodina vyloučit ze sebe potenciál zla, a tím oddělit svaté od profánního.¹⁹⁸ Z tohoto hlediska lze chápat Boha jako organickou bytost, která ze sebe chce odstranit odpadní látky. Vše, co bylo poté stvořeno Božím světlem, vzniklo ze směsice Světla a tohoto rezidua. Toto pojetí stojí v opozici k předešlým teoriím, které se alespoň částečně opíraly o koncept emanace Boha.¹⁹⁹ V jeho pojetí stojí Bůh (Ejn Sof) naprosto mimo náš svět, který je tvořen z matérie vyloučeného Din oživené Božím světlem. V

194 Uvádí se, že až 30 000 se usadilo v severní Africe po událostech roku 1492. Více viz FINE, Lawrence.

Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 389.

195 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 118-119.

196 Ačkoliv se dochovala řada zmínek o tomto sporu ze strany Vitala, nemáme žádný záznam o tom, že by ibn Tabul toto nepřátelství opětoval nebo alespoň jakkoliv komentoval. Více na téma sporů Vitala s ostatními viz. FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 342-345.

197 Více na téma ibn Tabulova díla viz FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 391.

198 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 124-125.

199 Více na toto téma viz TISHBY, Yesha'iah. Torat ha-ra ve-ha-qelipah be-kabalat Ha-Ar"i. Yerushalayim: Hotza'at Shoken, 1942. ISBN not listed, p. 52-59.

žádném případě se tak nejedná o stvoření světů skrze Boží vyvěrání. Na ibn Tabulovo pojetí později navázala řada kabalistů, která ale nechápala rešimu negativně, ale jako naději pro hrubě-hmotný svět. Nicméně se ale ani pozdější výklady tohoto pojetí nepokoušely spojovat luriánskou kabalou s emanačními teoriemi, jak tomu bylo například u pokračovatelů Jisra'ela Saruga. Celý koncept je založen na naprosté transcendenci Boha (Ejn Sof), což ibn Tabul prezentoval natolik šokujícím způsobem, že byl řadou mystiků opomíjen.²⁰⁰

5.5 Jisra'el Sarug – život

O jeho životě toho nevíme mnoho. Není jisté, kdy a kde se narodil, nicméně je pravděpodobné, že pochází z egyptské rabínské rodiny.²⁰¹ Další otázkou je, jestli se Sarug znal s Luriou osobně a nebo jestli se jeho nauky učil zprostředkovaně. Ačkoliv sám Sarug o sobě tvrdil, že byl jeho přímým žákem, nedochovala se žádná explicitní zmínka, která by spojovala Saruga s Luriou,²⁰² ačkoliv nám jsou známá jména řady Luriových, i méně významných, žáků. Na druhou stranu je nutné zmínit, že jména Luriových žáků známe především díky záznamům Chajima Vitala, který se k Luriovi připojil až několik měsíců po příjezdu Lurii do Safedu, a tak je tedy možné, že Sarug poznal Luriu ještě před seznámením Lurii a Vitala.²⁰³ Nicméně pro nás z religionistického hlediska není podstatné, jestli byl Luriovým žákem nebo ne. Kolem roku 1590 se Sarug usadil v Itálii, kde si brzy vytvořil vlastní okruh žáků, kterým předával Luriovo učení. Narozdíl od ostatních Luriových žáků přinesl Sarug toto učení mimo Izrael,²⁰⁴ a tím se velmi zasloužil o rozšíření těchto myšlenek

---

200 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 342-345.

201 Dochoval se dopis z roku 1565, který je adresovaný Jicchaku Sarugovi, který byl pravděpodobně otcem Jisra'el a Sarugy. Viz SHATIL, Sharron. The Kabbalah of R. Israel Sarug: A Lurianic-Cordoverian Encounter. The Review of Rabbinic Judaism - Ancient, Medieval, and Modern, 2011, vol. 14, Issue. 2. ISSN 1568-4857, s. 158–187.

202 FINE, Lawrence. Physician of the soul, Healer of the Cosmos, p. 361.

203 Více na toto téma viz SHATIL, Sharron. The Kabbalah of R. Israel Sarug: A Lurianic-Cordoverian Encounter. The Review of Rabbinic Judaism - Ancient, Medieval, and Modern, 2011, vol. 14, Issue. 2. ISSN 1568-4857, s. 158–187.

204 Nejvíce zmiňovaným místem jeho pobytu je sice Itálie, ale pravděpodobně přednášel i jiných zemích Evropy. Více na toto téma viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 426 a 75-79.

do širšího světa. Na druhou stranu fakt, že se Sarug usídlil v diaspoře, zapříčinil i ovlivnění jeho myšlení novoplatonismem, což je patrné i v jeho interpretaci Luriových nauk a zvláště pak v pojetí luriánské kabaly u Sarugových žáků.²⁰⁵

5.6 Jisra'el Sarug – nauka

Jisra'el Sarug ve svém díle spojuje starší koncepty s Luriovým učením, a vytváří tak proud, který ovlivní pozdější generace, např. chasidské hnutí nebo křesťanské kabalisty.²⁰⁶ Jeho interpretace Luriových nauk se stane populární pravděpodobně i proto, že velmi zjemňuje tragickou vizi kosmu, jak ji popisoval např. ibn Tabul. Jeho odlišnost je patrná již při popisu samotného aktu cimcum. Zatímco předešní učenci chápali cimcum jako až „bolestivý“ akt, Sarug jej popisuje jako radostnou událost. Cimcum totiž nechápe jako kontrakci,²⁰⁷ ale jako chvění, které pramení z faktu, že se Bůh raduje na tím, že hodlá stvořit svět.

Tímto radostným chvěním se začaly diferencovat jednotlivé vlastnosti Boha, čímž vznikl primordiální prostor (tehiru), který zde ale nelze chápat jako místo, kde by Bůh nebyl přítomen. Sarugovo pojetí tehiru spočívá v tom, že Bůh již nepřebývá ve své naprosté jednotě, ale v Jeho „nitru“ jsou vetkávány jednotlivé síly do kořenů Din. Tímto vetkáváním vznikne primordiální Tóra, která představuje ideální svět uvnitř Boha. Tuto Tóru nazval Sarug též Oděvem,²⁰⁸ který je vetkaný do Boha, čímž je od Něj neoddělitelný a jehož strukturu popisuje detailně pomocí alfabetského schématu ze Sefer Jecira. Tato Tóra obsahuje potenciál všech možností existence, a je tak předobrazem pro vše jsoucí.²⁰⁹ Po stvoření tohoto Oděvu došlo k jeho rozdělení na vyšší a nižší polovinu, přičemž pouze písmeno jod zůstalo bez svého protějšku. Tímto rozdělením vznikne prostor pro vznik našeho světa, ve kterém je pouze polovina z primordiální Tóry. Tedy opět se nejedná o

---

205 SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 75-79.

206 Více na téma pronikání kabaly do křesťanství viz DAN, Joseph. Kabbalah: A Very Short Introduction. Oxford / New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-530034-3. Chapter 5. Modern Times I: The Christian Kabbalah, p. 61–70.

207 To jest jako symbol téměř porodních bolestí.

208 Hebr. malbuš

209 Srov. S teorií idejí, kterou představil Platón, viz PLATÓN. Ústava. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1, s. 269-276.

tehiru v ibn Tabulově pojetí. Samostatné jod tak má možnost sestupovat na nižší úroveň a poté opět vystoupit zpět, což je Sarugova interpretace toku Božího světla a tedy i procesu stvoření spodních světů. Toto dynamické jod pulzuje mezi světy a tím jakoby utkává strukturu světů.²¹⁰

Celý jeho koncept, který je jakýmsi spojením radikálních myšlenek Jicchaka Lurii a optimistického pohledu Mošeho Cordovera, popisuje akt stvoření jako radostnou událost podobnou emanačním teoriím, přičemž zlo zde Sarug chápe jako pouhou možnost převedenou do uskutečnění až lidským činem. Před Adamovým pádem sice zlo existovalo, ale pouze potenciálně a převládalo nad ním dobro. Až Adam svým hříchem dal možnost zlu působit vně. Celá odvrácená strana tak bez lidského hříchu zůstává jen sama pro sebe ve skrytosti a až hříchem přechází do samostatné existence.²¹¹

---

210 Více na toto téma viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 131-133.

211 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 64.

6. Závěr

Jicchak Luria vytvořil koncept, který nahlíží na starší myšlenky z židovské mystické tradice z odlišné perspektivy. Jeho nauky tvoří základy přelomových konceptů. Dotýkají se člověka nejen z etického hlediska, ale také ho spojují s makrokosmem a zároveň ho činí odpovědným za budoucí strukturu všech úrovní světů.

Jeho myšlenky se uchovaly dodnes, i když v mnohdy pozměněné podobě. Motiv trpícího Boha, který prožívá až porodní bolesti při tvoření světa, je na jedné straně symbol silně znepokojující, neboť samotná představa, že Bůh může trpět (byť obrazně), je pro člověka nesnadno pochopitelná, na druhou stranu je to ale symbol, který dává židovskému národu odpovědi na otázky po podstatě exilu a zla vůbec. Mimoto luriánská kabala také přichází s konceptem, jak ono zlo přemoci a dojít vykoupení, do čehož se může zapojit každý jednotlivec, čímž se zesiluje důraz na osobní zodpovědnost.

Jedním z nejvýznamnějších hnutí, kde se Luriové myšlenky uchovaly až do moderní doby, je východoevropský chasidismus, který vznikl v polovině 18. stol.²¹² Východoevropský chasidismus pracuje s konceptem naprosto transcendentního Boha, který je zároveň imanentní, tedy ve světě se projevuje mimo jiné skrze systém sefirot a parcuřim.²¹³ Na rozdíl od luriánské kabaly ale chasidismus dává zásadní důraz na starší koncept *devekut*.²¹⁴ Zatímco dřívější mystika byla určena především pro malý okruh učenců, nyní je zpřístupněna širokým masám lidí. Tedy opět se zde objevuje motiv osobní zodpovědnosti, ale v širším měřítku. *Devekut* je založen na prožívání Boží přítomnosti v každodenním světě, což je platné pro každého věřícího. Tedy není zde nutné být učencem nebo kabalistou, podstatné je, aby byl člověk upřímně zbožný.²¹⁵ Tímto se zároveň odstranil z východoevropského chasidismu i silný prvek mesianismu, který je luriánské

---

212 Za zakladatele tohoto hnutí je považován Ba'al Šem Tov, vlastním jménem Jisra'el ben Eliezer. Viz

213 SCHOLEM, Geshom Gerhard. O mystické podobě božství, s. 199-201.

214 Hebr. přilnutí, přimknutí apod., myšleno přilnutí k Bohu. I tento motiv je známý již od starších učenců jako byl např. *Abulafia* apod. Viz IDEL, Moshe. *Abulafia*, Abraham ben Samuel. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). *Encyclopaedia Judaica*. Second Edition. Vol. 1. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 978-0-02-865929-5, s. 337–339.

215 IDEL, Moše. *Kabala: nové pohledy*. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-663-8, s. 80-82.

kabale vlastní.²¹⁶ Osobně se domnívám, že se tímto mystika zpřístupnila i obyčejným lidem, kteří se takto také mohli vědomě účastnit tikun, a tím se zmírnil tragický podtext luriánské kabaly, což napomohlo dalšímu rozvoji a šíření kabaly dál. Již samotná změna perspektivy, se kterou bylo později na luriánskou kabalou nahlíženo, znamená také změnu v přístupu ke zlu, neboť přijetí předpokladu, že samotná existence zla je spojena se Stvořením a zároveň přijetí zodpovědnosti za tikun, vrhá mnohem optimističtější světlo na lidský život.

Východoevropští chasidé nejsou zdaleka jediní, kdo navázali na luriánskou kabalou. Vliv této nauky můžeme pozorovat v mnoha zemích po celém světě u řady učenců, ale vzhledem k rozsahu této práce zde zmíním jen některé. Jedním z kabalistů, který navazuje na Luriovu nauku především tak, jak je popisoval Jisra'el Sarug, byl Naftali Bacharach, který pocházel z Frankfurtu, ale žil také v Polsku. Tento zapálený kabalista spojoval Sarugovu interpretaci luriánské kabaly s Vitalovým pojetím *cimcum*, přičemž se také zabýval odvrácenou stranou a démonologií. Na jeho stěžejní dílo *Emek ha-melech*,²¹⁷ pak navazují další kabalisté, např. Šlomo Zalman z Vilny atd.²¹⁸

Z portugalské rodiny *anusim*, která žila v Amsterdamu pocházel Moše Zacuto který se velmi zajímal o meditační kabalou tak, jak jí praktikoval Luria. Ve svém díle navazoval především na Chajima Vitala, zabýval se také otázkou tikun a problematikou Božích jmen, a dále napsal mimo komentář k *Sefer Zohar*. Byl velkým znalcem nauky Mošeho Cordovera a Jicchaka Lurii, zastával myšlenkový proud, který byl proti jejich

---

216 Tento mesianistický náboj je asi nejvíce patrný u *sabtanismu*, který také vychází z Luriovu nauky, ale klade zásadní důraz na postavu mesiáše, v tomto případě na zakladatele tohoto hnutí Šabtaje Cviho. Výraznou osobností tohoto hnutí byl Natan z Gazy, kterého jeho žáci považovali za reinkarnaci Jicchaka Lurii. Natan z Gazy při jedné ze svých extatických zkušeností nahlédl tajemství fungování světů, které se ale lišilo od Luriova pojetí, ačkoliv Natan často z Luriových nauk vychází. Srov. SCHOLEM, Geshom Gerhard. *O mystické podobě božství*, s. 199-203 a SCHOLEM, Gershom Gerhard. *Kabbalah*, p. 435-440.

217 Hebr. Údolí krále, nicméně lze překládat i jako Hlubina Krále na základě tzv. genitivní vazby, srov. PRUDKÝ, Martin. *Cvičebnice biblické hebrejštiny*. Praha: Kalich, 2014. 2. vydání. ISBN 978-80-7017-200-1, s. 168.

218 Více na toto téma viz KLAUSNER, I. – MIRSKY, S. K.– KADDARI, M. Z. *Elijah ben Solomon Zalman*. In ROTH, C. – WIGODER, G. (eds.). *Encyclopaedia Judaica*. vol. 6. Jerusalem: Keter, 1996. ISBN 965-07-0259-8. s. 651—658.

mísení.²¹⁹ Naproti tomu rabi Moše Chajim Luzzatto²²⁰ zastával názor, že luriánská kabala se může vyvíjet a nemusí tak zůstat ve své původní podobě. Ve svém díle se často snažil spojovat racionalitu s kabalou, ale zároveň se u něj projevilo silné mesiášské sebevědomí, čímž se stal v očích řady židovských autorit příliš kontroverzní. Svým postojem se ale stává jakýmsi svorníkem mezi východoevropským chasidismem a mitnagdim,²²¹ jehož významný představitel, gaon z Vilny,²²² byl Ramchalův velký obdivovatel.

V moderní době byl jedním z interesantních a významných kabalistů Jehuda Ašlag.²²³ Ve svém díle Talmud Eser ha-Sefirot snaží vysvětluje koncept stvoření všech úrovní světů, jak je popisoval Jicchak Luria, vědeckým způsobem.²²⁴ Ašlag se velmi snažil rozšířit luriánskou kabalou mezi širokou masu lidí, jelikož vnímal rostoucí špatnost a egoismus ve společnosti, čemuž se tímto snažil zabránit.

V dnešní době můžeme pozorovat vliv luriánské kabaly i mimo židovskou komunitu, a dokonce i mimo náboženské prostředí vůbec. Povědomí o naukách Jicchaka Lurii proniklo do různých oblastí postmoderní společnosti. Nejvýraznější je tento vliv pravděpodobně v umění a pop kultuře, ale zdaleka ne jenom tam.²²⁵

Ve své práci jsem se snažila nastínit pojetí dobra a zla v luriánské kabale, a tím jsem se musela zabývat základními koncepty a naukami, ale také klíčovými osobnostmi židovské

219 Naproti tomu např. Ješaja ha-Levi Horowitz se snažil nauky Cordovera a Lurii spojit. Více viz BEN-SASSON, Haim H. Horowitz, Isaiah ben Abraham ha-Levi. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). Encyclopaedia Judaica. Second Edition. Vol. 9. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 0-02-865937-6, s. 534-537. Více k životu a dílu Mošeho Zacuta viz SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 449-451.

220 1707- 1746, známý též jako Ramchal. Více k jeho životu a dílu viz DAN, Joseph – HANSEL, Joelle. Luzzatto, Moses Hayyim. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). Encyclopaedia Judaica. Second Edition. Vol. 13. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 0-02-865941-4, s. 281-286.

221 Hebr. odpůrci. Myšlenkový proud rabínského judaismu, který původně vznikl jako reakce na rozvíjející se chasidismus. Hlavním prvkem byla jejich argumentace proti inovacím v judaismu, se kterými chasidé přicházeli. Více viz SLÁDEK, Pavel. Malá encyklopedie rabínského judaismu. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4, s. 158.

222 Vlastním jménem Šlomo Zalman z Vilny, viz výše.

223 Srov. SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 238-240.

224 Je nutné zmínit, že jeho učení má silný politicko- sociální náboj, srov. SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah, p. 239-240.

225 Více na toto téma viz HUSS, Boaz. All you need is LAV: Madonna and Postmodern Kabbalah. Jewish Quarterly Review, 2005, vol. 95, no. 4. ISSN 0021-6682, s. 611–624.

esoteriky. Zároveň jsem se musela vyrovnávat s mnoha existenciálními otázkami, protože Jicchak Luria a jeho učení jsou natolik působivé, že určitým způsobem provokují nové způsoby a řetězce myšlení. Tato zkušenost pro mě byla velmi přínosná. Zároveň si dovoluji doufat, že tato práce může být přínosná jako uspořádaná kompilace s určitými přesahy ke zmíněné problematice existence a transcendence. Vzhledem k tomu, že se s dobrem a zlem setkává každý člověk v každé době prakticky denně, myslím, že je adekvátní vystoupit ze své komfortní zóny a hledat Zdroj veškerého bytí v jeho jednotě a neporušenosti.

Seznam použitých pramenů a literatury

1. Prameny

BÖNISCHOVÁ, Helena. Ma'ase merkava: starověká židovská mystika. Praha: P3K, 2012. ISBN 978-80-87186-74-9.

PLATÓN. Ústava. Šesté, opravené vydání. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2017. ISBN 978-80-7298-230-1.

VITAL, Chajim. Ša'ar Mamrej Rašbi. Jerušalaim, 1985. Ostatní údaje neuvedeny.

2. Sekundární literatura

BLAHA, Josef. Tóra ve světle kabaly. Praha: [J. Blaha], 2014. ISBN 978-80-260-7385-7.

DAN, Joseph. Kabbalah: A Very Short Introduction. Oxford / New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-530034-3.

DAN, Joseph a Ronald C. KIENER. The Early Kabbalah. New York: Paulist Press, c1986. ISBN 0809103737.

FINE, Lawrence. Physician of the Soul, Healer of the Cosmos: Isaac Luria and his Kabbalistic Fellowship (Stanford Studies in Jewish History and Culture) (1st ed.). Stanford University Press. ISBN 0-8047-3825-4.

HOLUBOVÁ, Markéta. Kabala podle profesora Vladimíra Sadka. Theologická revue, 2015, 86 (3), 307-318. ISSN 1211-7617.

HUSS, Boaz. All you need is LAV: Madonna and Postmodern Kabbalah. Jewish Quarterly Review, 2005, vol. 95, no. 4. ISSN 0021-6682, s. 611–624.

IDEL, Moše. Kabala: nové pohledy. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-663-8.

KAPLAN, Aryeh. Meditace a kabala. Praha: Volvox Globator, 1998. Alef (Volvox Globator). ISBN 80-7207-100-9.

KOHOUT, Ivan, Textová a gramatická analýza vybraných pasáží knihy Zohar. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta Husitská teologická. Vedoucí práce Bedřich Nosek.

KÜNG, Hans. Židovství. Přeložil Vladimír PETKEVIČ, přeložil Daniela BLAHUTKOVÁ, přeložil Dagmar POHUNKOVÁ. Brno: Barrister & Principal, 2016. ISBN 978-80-7485-110-0.

MAGID, Shaul. From metaphysics to midrash: myth, history and the interpretation of Scripture in Lurianic Kabbala. Bloomington: Indiana University Press, 2008. ISBN 978-0-253-35088-6.

PRUDKÝ, Martin. Cvičebnice biblické hebrejštiny. Praha: Kalich, 2014. 2. vydání. ISBN 978-80-7017-200-1.

SHATIL, Sharron. The Kabbalah of R. Israel Sarug: A Lurianic-Cordoverian Encounter. The Review of Rabbinic Judaism - Ancient, Medieval, and Modern, 2011, vol. 14, Issue. 2. ISSN 1568-4857.

SCHOLEM, Gershom Gerhard. Kabbalah. New York: New American library, 1978. ISBN 0-452-00791-7.

SCHOLEM, Gershom. Major Trends In Jewish Mysticism. New York: Schocken Books, 1995. ISBN 0-8052-1042-3

SCHOLEM, Gershom Gerhard. Počátky kabaly. Praha: Malvern, 2009. ISBN 978-80-86702-52-0.

SCHOLEM, Gershom Gerhard. O mystické podobě božství: studie k základním pojmům kabaly. Praha: Malvern, 2011. ISBN 978-80-86702-97-1.

SHOLEM, Gershom. On the Mystical Shape of Godhead. Basic Concepts in the Kabbalah. New York: Random House, Inc., 1997. ISBN 978-0-8052-1081-1.

TISHBY, Yesha'yah. Torat ha-ra ve-ha-qelipah be-kabalat Ha-Ar"i. Yerushalayim: Hotza'at Shoken, 1942. ISBN not listed.

3. užité encyklopedie a slovníky včetně elektronických

BEN-SASSON, Haim H. Horowitz, Isaiah ben Abraham ha-Levi. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). Encyclopaedia Judaica. Second Edition. Vol. 9. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 0-02-865937-6.

DAN, Joseph – HANSEL, Joelle. Luzzatto, Moses Hayyim. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). Encyclopaedia Judaica. Second Edition. Vol. 13. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 0-02-865941-4.

IDEL, Moshe. Abulafia, Abraham ben Samuel. In BERENBAUM, Michael – SKOLNIK, Fred (eds.). Encyclopaedia Judaica. Second Edition. Vol. 1. Detroit/Jerusalem: Macmillan Reference USA in association with the Keter Publishing House. Thomson Gale, 2007. ISBN 978-0-02-865929-5.

KLAUSNER, I. – MIRSKY, S. K. – KADDARI, M. Z. Elijah ben Solomon Zalman. In ROTH, C. – WIGODER, G. (eds.). Encyclopaedia Judaica. vol. 6. Jerusalem: Keter, 1996. ISBN 965-07-0259-8.

SLÁDEK, Pavel. Malá encyklopedie rabínského judaismu. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4.

4. elektronické dokumenty nebo jejich části

Bereishit Rabbah. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Bereishit_Rabbah?lang=bi

biblenet.cz | bible online | český ekumenický překlad, bible kralická. biblenet.cz | bible online | český ekumenický překlad, bible kralická [online]. Dostupné z: <http://www.biblenet.cz/>

Megillah. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: <https://www.sefaria.org/Megillah?lang=bi>

Sefer HaBahir. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Sefer_HaBahir?lang=bi

Sha'ar HaGilgulim 1. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Shar_HaGilgulim.1?lang=bi

Shemot Rabbah. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Shemot_Rabbah?lang=bi

Tikkunei Zohar 1a. Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: https://www.sefaria.org/Tikkunei_Zohar.1a?lang=bi

Zohar Sefaria: a Living Library of Jewish Texts Online [online]. Dostupné z: <https://www.sefaria.org/Zohar.1.1a?lang=bi>

